memoari pučkoškolca Grge

Kazimir Orešković

KAZIMIR OREŠKOVIĆ

M E M O A R I
P U Č K O Š K O L C A
G R G E

djetinjstvo je samo jedno - nikad ponovljivo

dajmo djeci tisuću sitnih radosti

dan bez smijeha - izgubljeni dan

Zagreb 1976.

I

ZOV ZVONA

Kao svakog ljeta i ovog je Grgo još više osjetio potrebu da svoj godišnji odmor provede u rodnom domu koji je napustio prije tridesetak godina. Što su više bore poskakale po čelu a sljepoočice zabijelile kao neki aureol mudrosti ili starosti, želio je biti u kraju odakle je ponikao, provesti koji dan uz staricu majku kako bi na licu mjesta još više osjetio nostalgiju za proteklim bezbrižnim dječačkim danima. Jer što se više približuje čovjek svojem svršetku i kada mu u životu ponekad bude teško, osjećaj na one prve neiskvarene mladenačke dane daje snagu i smisao življenja.

Ležao tako Grgo na dobroj, staroj sečiji u svojoj rodnoj kući. Tu cvrčci najljepše gude svoju nikad dosadnu pjesmu i miris rascvjetane lipe budi sjećanje na davno protekle dane..... No podosta toga u Grgu unosi neraspoloženje i pustoš u te divne misli o prošlosti: nove, visoke zidanice, svud unaokolo asfalt, pa beton, željezo ili staklo. Sve je to isto kao u svakom drugom mjestu ili gradu.

Gdje je sada ona divna zelena trava oko Cvitankine žuto obojene kuće isprepletene lozinim lišćem i u jesen mirisnim plavim grozdovima? Gdje je onaj uvijek pomalo nakrivljen plot i ona drvena klupica na kojoj je u poslijepodnevne srpanjske dane u hladovini velike kruške tikvice, sjedila Cvitanka s punim krilom lješnjaka, šljiva ringlovki i sočnih bresaka durancija. Ta ruka koja je već trebala štap bila je darežljiva prema djeci i putniku.

Dala je Cvitanka jednu sobicu, koja je bila i kuhinja i spavaonica i radionica Lovri Kirinu, starcu s bradom bijelom poput Mojsijeve. Tako se barem činilo nekoć Grgi, koji je Mojsijevu sliku vidio u bakinom svetačkom kalendaru. Popravljao je Kirin strojeve za šivanje. Kažu da se je slabo razumio u tu napravu kojom se djeci moglo sašiti hlače, kaputić ili prišiti kakvu zakrpu. Popustio vid, a kao da su mu očale , svezane starom uzicom na potiljku, slabo pomagale. No svejedno, ljudi su mu davali mjericu brašna, lončić masti, komadić slanine, čime je prehranjivao Kirin sebe i svoju valjda još stariju ženu.

Nitko od djece nije znao odakle je jednog dana banuo taj stari bračni par u njihovo obitavalište. No dogodilo se da ih je Kirin znao poganjati kada su pored njegovih vrata prodrndali kakvim obručem, koji je poskakujući po opekama nogostupa dizao veliku buku. Isto se zimi ljutio na male sanjkače koji su jurili baš ispod njegova prozora i time, naravno remetili zimsku snježnu tišinu. Valjda stariji ljudi teže podnose buku i dječju galamu...?

U maloj dvorišnoj zgradici, slamom prekrivenoj, živjela je stara Jagerica. Bila je velika kao i vrata, a imala je i veliki bruh. Živjela je Jagerica u Cvitankinom kvartiru, a Grgo i njegovi prijatelji nisu tada razbijali glavu tko je tu ženu opskrbljivao onim zaista najpotrebnijim da se održi goli život. Tko...?

I danas kada nakon toliko godina o tome razmišlja nije na to pitanje mogao naći odgovor. Ali samo zna jedno: da su ti ljudi koji su živjeli u toj kući okruženoj zelenilom znali uživati u sitnim, malim stvarima i radostima i da su više negoli današnji ljudi našli smisao opstanka.

Što bi sve danas Grgo dao da još jednom, makar samo na trenutak nestanu te zgrade od betona na dva kata s načičkanim televizijskim antenama i da se pojavi stari Kirin s bijelom bradom poput Mojsija, stara Cvitanka s lješnjacima u krilu pregače i Jagerica s velikim bruhom.....

No u to se oglasi večernje zvono: Ono koje pobožne poziva na molitvu i poslije čijeg su odkucaja sva djeca morala biti u svojim "avlijama". Oglasilo se ono staro dobro poznato zvono iz dječjih dana i Grgo protrne..... Šta sve nije vezano uz te zvukove, čitav jedan mali život i jedan svijet kao iz mašte i bajke... Nevjerojatno da je taj dječji svijet nekad znao biti tako sadržajan i pun.

Cin, cin, cin ..... din, din, din, ... don, don, don ..... na koncu zvonjenja udare sva tri odjednom. Majka se oglasi: Sine, netko je opet umro.

Tri zvona su nekoć pozivali na misu i sprovode. Naročito su lijepo zvučala o velikim blagdanima. Svečanije i ljepše nego običnim danima. Ili se to samo Grgi tako pričinjalo. Do tih zvona put je vodio mnoštvom drvenih stuba crkvenog tornja. Tim stubama imao se pravo penjati šikutor Marko koji se tako lijepo znao prekrižiti ispred vječnog svijetla u visećem kandilu pred glavnim oltarom i pritom pokleknuti na desno koljeno da se šikutor Marko pričinjao Grgi svecem već na ovom svijetu. Eto živ svetac!

Tim stubama imali su pravo ići i ministranti medju koje je spadao i Grgo. Penjajući se sve bliže zvonima bivalo je sve tamnije i nekako tajanstvenije. Bila je tu naprava velikog crkvenog sata, užad debela poput dječjih ruku, mnoštvo isprepletenih greda. U predjelu zvona bilo je carstvo sova a tamo još više naglavačke su spavali šišmiši. Tu se širio poseban vonj i neki, rekao bi ugodan smrad.

Dobro se sjeća Grgo kako se, skupa sa šikutorom Markom, koji je imao velike brkove i crveni nos, penjao tim stubama na veliki četvrtvrtak kada je užad zvona bila svezana. Umjesto zvona škrebetalo se na veliku škrebetaljku čije je klepetanje probudilo šišmiše i rastjeralo sove.

Nekako tajanstveni su bili ti dani.

I film dogadjaja se poče odvijati u Grginom sjećanju.

– Da te dogodjaje opišem i stavim na papir? upita sam sebe Grgo.

-Da to istrgnem od zaborava i napišem za se i za sve one koji su imali ovakvu mladost? Da o tome čuju i pročitaju nove nadošle generacije, sva mala i stara djeca koja vole priče iz davnina i prošlosti? ...

– No, hoću li to znati i umjeti? upita se Grgo.

Potaknuo ga na to nezaboravni zvuk i zov zvona. Zvon zvona koji je jedini u Kutima ostao isti.

II

M J E S T O   K U T I

Na mjestu gdje se danas nalazi rodno Grgino naselje bila je prastara hrastova šuma. Vjetrovi su tuda hujili, zimska je studen grizla i od nje je pucalo drveće, neopisive ljetne vrućine paponskog kraja sa svim drugim, prirodnim stihijama pritiskale su taj kraj i ne jedan oganj, ošinut gromom znao je noći zablistati i zaplašiti ljude. Gdjekoje osušeno deblo podsjećalo je na prošlost i izumiranje, a napola izgorjeli hrast zapaljen nebeskom strijelom, nijemo je šutio.

Na mjestu davno porušenih hrastova smjestilo se i živjelo oveće općinsko i kotarsko mjesto - Kuti. Uzduž ceste nanizale se kuće s velikim dvorištima. I kao po pravilu u središtu lijepe zidanice, a dalje kućice od teških hrastovih greda oblijepljene žutuljom. Gdjekoja još sa slamnatim krovom. Na kraju mjesta kućice se naherile, rekao bih, sad će se srušiti....

Bez većih potresa živjelo se, umiralo i radjalo, i sve je teklo po nekom neumoljivom zakonu. Starci su sjedili u zapećcima, punili na pola izgorjele lule kažiprstom, dimili ispod požutjelih brkova, pričajući unicima o svojim davno prošlim danima i doživljajima. Bake i starije žene, valjda zato što nisu pušile, bile nekako ljute i namrgodjene i uvijek spremne za svadju. I sudjedova živad, što je prekoračila medju, graja unuka ili djedovo dimljenje iz lule bili su dobrani povod za prepirku. Djedovi su, doduše, bili na to navikli i samo odmahivali rukama. No sve to skupa nije bilo važno, jer su dani ionako odlazili kao vihor u nepovrat da li se u kući svadjalo ili živjelo u davnoj slozi....

Starci su čuvali krave, svinje, pravili grablje, držalice za sjekiru i još štošta. Bake se muvale po kući, grdile mačku koja bi strašno mijauknula kad bi joj se slučajno stalo na rep, tjerale uvijek gladne kokoši metlom ispred kućnog praga, mjesile kruh i bile bijele od krušnog brašna. Brale koprive te skupa s repom i bundevama kuhale hranu kravama i svinjama.

No jedni i drugi, bake i djedovi, zajedno su psovali mlade.

Pričalo se i vjerovalo u štošta, kada bi se skupila cijela družina oko toplog ognjišta za vrijeme dugih zimskih večeri i kada je vjetar tako strašno cvilio granama starih voćaka i visokom jelom ili borom.

Noćni vjetrovi i gromovi unosili su strah u duše starih Kutnjana, naslijedili su to oni od svojih predaka i prenosili na svoje potomstvo.

Dobroćudni su bili ti stari Kutnjani.

Zimski vjetrovi su pričali o životu na dalekom sjeveru, seobi i dolasku u ove krajeve. O borbama, ropstvu, tudjim osvajačima. o Turcima, zulumima, haraču i zlu ... O plemiću i desetini, o tlaci i kmetstvu, o kuluku i prisilnom radu, o gladi i bolestima, o nerodnim godinama...

- O, ljudi, što smo toliko zgriješili?

Zgriješila je djevojka iz siromašne kuće koja je nedjeljom obula opančiće sa svijetlim ogledalcem. Takav luksuz mogla si je priuštiti samo ona čiji je otac imao velik grunt i koji se vozio u šarenim kolima sa gizdavim konjima. Zgriješila je i ona koja se umila mirisavim dućanskim sapunom...

Kakva rasipnost i koliki trošak! I na koncu nekog reda mora biti.

U središtu Kuta uzdigla se na brežuljku župna crkva, oko čijeg su tornja rasle visoke i vitke jelke. S jedne strane trga kočila se stara kotarska zgrada, pa općina i sud u kojem su mnogi tražili pravdu i zadovoljštinu. S druge strane pak smjestila se pošta i nekoliko trgovina, a tik same crkve gostionica i mesnica poštovanog majstora Bespalca. Nedaleko je i Opća pučka škola u koju su polazili više silom negoli milom mali Kutnjani koji će do vojske zaboraviti sve ono što su za četiri mukotrpne godine naučili. Od glavne ceste vode u polja i šume prteni putovi koji su pola godine samo blato, a dva ljetna mjeseca gola prašina...

Ulegli Kuti u panonsku ravan.

Sjeverno od Kuta uzdižu se obronci daleke planine a prema jugu ravnica do velike rijeke. Što bliže rijeci sve veći šaš i aljuga, a što više u brda sve više šljiva i koma. Prema brdu mir i tišina, a daleki plavi planinski rubovi narušavaju monotoniju ravnine. Od rijeke u barama i pličacima u proljeće je dopiralo jednolično kreketanje žaba. Zbog toga su brdjani Kutnjane podrugljivo nazivali žabarima.

Koncem veljače i početkom ožujka otpočinjala je vječita borba nadolazećeg proljeća sa zadnjim nasrtajima zime i studeni. Topli dašak je dopirao s juga, puhnuo poljima, zašao u svaki kutak i rastopio već dosadan snijeg. S krovova je kapala voda, nabujali brdski potoci požutjelom vodom, i posvuda se osjećala vlaga a s vlagom i bolest. Mnogi ležali u prehladi, kašljucali i vukli se po kući. Nekoliko staraca je već otpraćeno na groblje. Kažu da im je tako sudjeno i zapisano...

Kao da je i ovog proljeća nadolazeći život trebalo prije podplatiti smrću. I nadvlada život ..... te blagi miris raskvašene zemlje, donesen južnim vjetrom, ispuni cijeli okoliš i kraj.

U tim i takvim Kutima otpočnimo s pričama i Grginim sjećanjima. Ispočetka će te priče biti isuviše nekako "crkveno obojene", da bi kasnije poprimile sve više "svjetovni karakter".

Krenimo dakle u Grginu prošlost s "Prvim polićem".

III

PRVI POLIĆ

Glavni oltar župne crkve u Kutima bio je posvećen Svetom Luki. Pored tog apostola bila je naslikana krava ili vo sa velikim rogovima. Grgi je to zapravo bilo svejedno. No malo ga je zbunjivalo kako je mogla naći mjesto na oltaru ta domaća životinja koju on baš nije volio. Dok su njegovi drugovi trčali na travnjaku za loptom, Grgo je morao čuvati kravu Šaravu. Šarava je bila kriva što joj je Grgo satima gledao u rep i dobro pazio hoće li zagristi susjedove kukuruze i što nije bio sa svojim vršnjacima na zelenom travnjaku odakle se čuo veseli vrisak i potmuli tutanj lopte.

I druga interesantnost je bila vezana uz tu glavnu sliku. Umirovljeni župnik zvao se isto Luka. Bio je skroz čelav sa ponešto lasi na potiljku..... pravi pravcati živi apostol Luka. To je u Grginim očima starom župniku dalo još veći ugled.

Tog ljeta su Grgi govorili da će ga upisati u školu i da je sa slobodom završeno. No i pored toga što još nije prekoračio školski prag Grgo je bio pomoćni ministrant. Jednog ljetnog jutra, kada je okrugla nebeska užarena zvijezda otpočela svoj dnevni posao, na prozor je netko pokucao. Grgo je prvi skočio i na svoje zaprepaštenje ugledao čelavu glavu staroga župnika.

- Hajde, dijete, dodji u crkvu da mi poslužiš, reče župnik, i to tri puta poprati micanjem kažiprsta desne ruke.

Skočio Grgo u hlače, protrljao oči i razbarušene kose potrčao za župnikom. Kad ga je sustigao, ovaj ga pogladi po razbarušenoj kosi. U crkvi je bila divna hladovina. Miris svijeća, cvijeća i tamjana..... Pred glavnim oltarom u crvenkastoj posudici gorjelo je vječno svijetlo o čemu je vodio stalnu brigu šikutor Marko.

I upravo taj šikutor palio je svijeće na sporednom oltaru, što je bio znak da će župnik Luka obaviti obred na oltaru na kojem se uzdiže kip nekog čovjeka, kažu rimskog vojnika. Kaciga na glavi, kratka suknja a u ruci vjedro iz kojeg teče voda. Kažu da se zvao Florijan. Eto, na tom oltaru svoje ministrantsko vatreno krštenje doživio je mali Grgo.

Šikutor Marko je obukao Grgu u misnu odoru. Dao mu debelu knjigu sa požutjelim listovima i crvenim koricama. Šikutor je povukao za zvonce, Grgo je pošao naprijed a isluženi župnik za njim k oltaru svetog Florijana sa kacigom na glavi. Župnik je sišao u podnožje oltara i otpočeo molitvu. Umjesto odgovora Grgo je nešto mumljao, udarao se u prsa tri puta, jer su i stariji ministranti tako radili i sve je počelo u najboljem redu.

Kada bi župnik starim prstom pokazao na veliku i tešku knjigu sa crvenim koricama, Grgo je razumio da treba knjigu prenijeti na drugu stranu oltara.

Šikutor Marko je važno šetao i švrljao po crkvi. Jer je on na to imao veće pravo nego ostali. Na toj misi koju je sam za sebe, za svoje i za grijehe svojih bližnjih, služio umirovljeni župnik Luka nije bilo prisutno nikog osim stare Jandričke. Klečala je ona u klecalu na svojem svakodnevnom mjestu. U klecalu je imala svoj vlastiti jastučić jer je patila od reume. Stalno je ona imala mjesto u ovom kutku crkve misleći da će joj to isto uspjeti tamo gore, na nebeskim visinama kada ju trube Jerihonske pozovu na posljednju raspravu...

Bila je, eto, samo stara Jandrička, za koju je isto kao i za šikutora Marka Grgo držao da je stekao status sveca već u ovoj suznoj dolini. I tako je svršila prva Grgina ministrantska misa...

U sakristiji su svukli misno ruho i župnik i Grgo. Dakako, Grgo uz pomoć šikutora Marka koji je često znao zakašljati, jer se pričalo da boluje od sipnje. Uz to je često maramicom brisao nos, iako je bila polovica pravog ljeta kada gori sav okoliš i kada nad zemljicom titra užareni zrak.

Stari župnik izvadi kožni novčanik za sitne metalne novčiće. Na veliki i dugi stol u sakristiji stavi pola dinara, pogladi Grgu po glavi i reče:

- Uzmi dijete. Trebat će ti skoro za pisaljku.

Za pola dinara se moglo dobiti kod Šoipa sladoled. Mogao se sladoled dobiti i za 25 para, ali je bio skoro upola manji.

Šoip je bio sladoledar iz nekog dalekog grada u dalekoj Makedoniji. Imao je kolica sa dva velika točka i dvije ručke za držanje i guranje. U unutrašnjosti te drvene škrinje bile su smještene dvije limene posude pune slatkog sladoleda. Žutog, crvenog i smedjeg. Biraj kojeg hoćeš. Samo ako imao dvadeset i pet para ili polić. Turao je Šoip ta kolica sa dva svijetla poklopca. Na kolicima je neki majstor ispisao slova crvenom i žutom bojom.... SLADOLED. Kako baš te dvije boje koje se najlakše zapaze i bodu dječje oči...

Uz to je Šoip vikao.... S L A D O L E D, led, med... usta sladi srce hladi a iz džepa dinar vadi... s l a d o l e d !

I tko od djece da ne odoli pa da od Šoipa ne kupi tu slast koju su izmislili, kažu, Talijani ili Arapi. Točno se nije baš znalo.

I kada je Grgo trčao kući iz crkve udarajući se nogama o zakrpu na stražnjem dijelu hlača, držeći čvrsto polić u ruci, i predobro je znao da će ta prva zarada otići u Šoipov sladoledarski džep.

IV

P I J A N I   V A T R O G A S A C

Rujno obzorje na istoku uskršnjeg jutra. Blagi dašak proljetnog vjetrića miluje tek probudjenu prirodu. Grgo pomaže župniku pri posveti jela. Dugačak red ljudi, žena i djece sa košarama punih jela prekrivenih bijelim izvezenim ručnicima. Dugačak je red naroda koji kleči kod svojih poluotkrivenih košara. Došli su iz Bagremovca, Topolovca i Donjih Kuta ...

Neki su se dovezli kolima, pa konji nemirno ržu puni snage poslije zimskog mirovanja i ljenčarenja. U košarama komadić šunke, desetak oguljenih jaja, naribanog hrena i raznih kolačića. Ljudi kažu da nijedna šunka na svijetu nije tečnija od ove uskršne. Izvan tog klečećeg špalira, desetak metara udaljen, u stojećem položaju kočepiri se sudski podvornik. U ruci drži stakleni "afsac". Tako zovu predmet od stakla na kojem se sada gizdavo koči torta koju je vlastitom rukom ispekla i išarala podvornikova žena. Poslala ona tako svoga muža da posveti tortu i da se i žena tako dokaže i potvrdi. Tko zna da li pred ljudima ili .....

Nekim ljudima bilo je to jako smiješno. Ali nitko nije ni pomislio da bi se naglas možda nasmijao. Jer sudski je podvornik bio ujedno i ključar sudskog zatvora. A to je bilo potpuno dosta da se u toj sredini poštiva i respektira ta osoba i to zvanje.

I čim je župnik mahnuo vodicom iz kotlića, ljudi su se dizali da bi trčećim koracima što prije došli do svojih kuća. Tko dodje prvi te će mu godine sve bolje roditi nego nekom petnjancu koji je šepesao sa košarom punom posvećenog jela. Tako su ljudi barem vjerovali. I kada je u kotliću, koji je držao Grgo, ponestalo svete vodice, bila je posvećena zadnja košara s jelom. Skupa s tortom sudskog podvornika.

No još nešto. Pošto je župnik završio svoj posao, šikutor Marko je nastavio svoj, sa okruglom košarom ispletenom od vrbovih šiba. Ljudi su u košaru stavljali po nekoliko kolačića. Bili su to pretežno biskviti pa se čitava košara žutila od jeftinih proljetnih jaja. Šikutorova djeca donijela su još po koju košaru, za svaki slučaj, pa su se tih dana najeli slatkih kolača.

U pola jedanaest bila je velika misa poldanica. Ljudi su se svečano obukli, a bilo ih je i pred crkvenim vratima. Bili su to, rekla je Jandrička, godišnjaci. Godišnjaci su ljudi koji jednom godišnje dodju u crkvu. Kada su pjevali, iz usta godišnjaka izbijao je vonj po vinu i rakiji. Kažu da je običaj da se tih dana više pije negoli obično.

Taj dan iz ormara su se izvukle stare uščuvane kravate, tamna, crna, bit će vjenčana odijela, koja se usput čuvaju za dan kada ih budu nosili na vječni počinak. Svako dijete je imalo nešto novo na sebi, jer je to bio običaj, pa su tih dana krojači i švelje imali pune ruke posla.

Orgulje su svečanije i milozvučnije zabrujale, a puk je zdušno prihvatio pjesmu. Bila je, eto, to glavna služba na taj veliki blagdan.

Skupa sa Djukom, koji je imao malo zakrenutu desnu nogu, pa je zato mogao bolje i dalje šutnuti loptu, Grgo je bio drugi ministrant, obučen u svečano ruho.

U predvorju oltara, na lijevoj i desnoj strani, stajala su po dva uniformirana vatrogasca sa visokim svijećnjacima u kojima su gorjele žute lojanice. Držali su se gizda-

vo, a na sastanku vatrogasnog društva bila su izabrana četvorica koja će na taj način reprezentirati kutsko vatrogasno društvo.

- Aleluja ..... zaori crkvom.

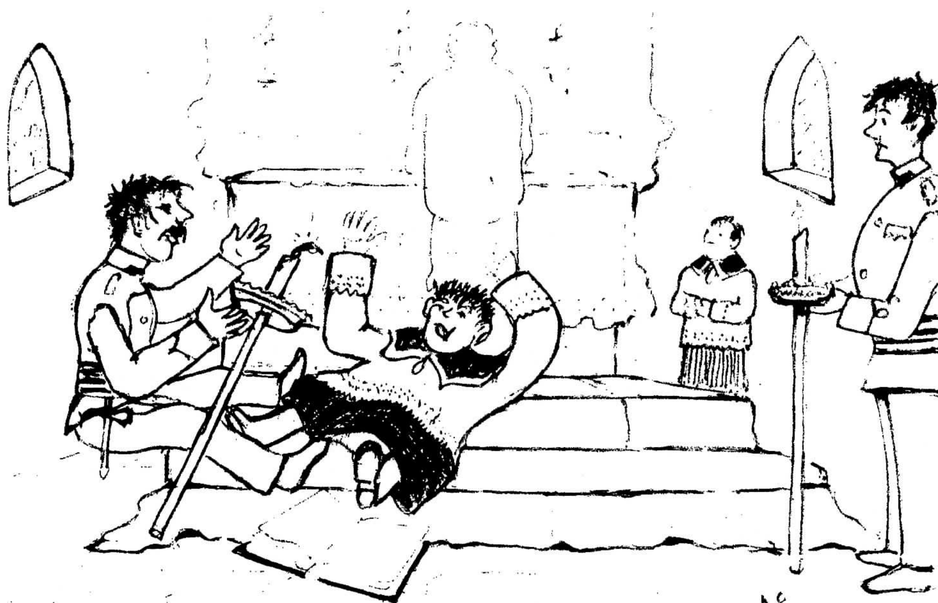
Od silnih svijeća, isparavanja ljudi, a ponešto od šunke, jaja i kolača znalo je nekom od školske djece pozliti. Oni stariji, tu su djecu, žutu u licu izvodili na svježi zrak. A nije ni čudo kada je taj veliki blagdan jednom u godini dana.

- Aleluja, još jednom zapjevaju pjevačice okupljene na "korušu" oko orgulja, a ostali puk je složno prihvatio. Oni izvan crkve su kasnili za nekoliko taktova. Ali to nije kvarilo opći dojam.....

I došlo je vrijeme kada je Grgo trebao prenijeti knjigu sa požutjelim listovima s jedne na drugu stranu oltara. Popeo se uz stubište, objeručke prihvatio knjigu sa stalkom i krenuo niz stube. Tog dana šikutor Marko dao je Grgi neku dužu suknju, pa je Grgo osjećao da mu ona pravi prilične poteškoće pri hodanju.

Dok su prisutni zdušno pjevali a Grgo se mučio s prenošenjem knjige, jedan od vatrogasaca, Joza Ljevačićev, držeći u rukama svječnjak na visokom nogaru, stojeći je zaspao. Toga dana miješao je rakiju prijesnu s rakijom medenom, a u Bespalčevoj gostionici, smještenoj pokraj crkve, koju su nazivali još i kapelicom, popio je sa svojim drugovima, uniformiranim vatrogascima nekoliko dvodeca rizlinga. Izmiješalo se to piće ...

Kod zadnje stube Grgo stane desnom cipelom na donji dio svoje duge, crvene, ministrantske suknje. Zakorači zatim lijevom nogom i u taj čas ispruži se koliko je dug i širok ravno s knjigom i drvenim, lijepo izrezbarenim stalkom, pijanom vatrogascu Jozi pod noge. Knjiga na jednu stranu, stalak na drugu. Grgo se okrene na leđa, vatrogasac Ljevačić se opruži preko knjige, a svječnjak uz veliki štropot odleti do vatrogasaca na suprotnoj strani.

- Vatra, vikne Joza otvorivši široko oči iz slatkog sna.

Tko bi školsku djecu zadržao da, gledajući to, ne prasnu u smijeh.

Oni dalje nisu ni primjetili Grgin pad. Učitelj jače pritisne u orgulje i ... zaori ... "aleluja" ... po treći puta.

Župnik se okrenuo, zacrvenio u licu i ušima, a to je bio i predobar znak da će Grgi poslije službe biti dobrano izvučene uši.

O Grginom padu koji je prouzrokovao i pad jedne uniformirane osobe dugo se pričalo...

A šta bi se inače na tom svijetu pripovijedalo da nema ovakvih i sličnih dogodjaja. A svijet je ovdje dopirao samo do zadnjih atara četiri sela kutske župe. O velikoj svjetskoj politici nije se mnogo vodilo računa.

Jednom zgodom kada je župnik bio na satu vjeronauka nešto ljut i kada mu je kao slučajno pao pogled na Grgu, sjetio se onog pada sa velikom knjigom crvenih jarkih korica pa su se Grgine uši po drugi puta zarumenile. Tog dana u školi je župnik pričao o ljubavi prema svome bližnjemu. I Grgo to pričanje nije nikako mogao spojiti sa svojim crvenim ušima. -

V

POSVEĆENJE ŽELJEZNIČAROVE KUĆE

Tog prosinca dobrano je zahladilo. Zemlja se smrzla, a svakog jutra grančice drveća i voćaka bile su posute tisućama sitnih, bijelih iglica. Djed Mata je znao reći:
- Palo inje, došlo nam je Nikolinje.

Grgo je svakog jutra ustajao rano da ne zakasni na zornicu. Kod prvog zvona, u pet sati se izvukao iz kreveta, kod drugog, pola sata kasnije, krenuo je u crkvu, a kada je treći puta zazvonilo, stajao je pred oltarom obučen u ministrantsku odjeću...

- Padaj s neba roso sveta ...

Zapjevale su djevojke na koru, a žene ogrnute debelim maramama, sjedeći u klecalama, prihvatile su pjesmu. Tako se to redalo gotovo čitav prosinac. Grgo nije niti jednom izostao jer je to bilo vrlo važno i značajno. Radilo se o posveti kuća poslije božićnih blagdana, a to je godišnja ministrantska žetva! Tu žetvu, dobro je znao Grgo, trebalo je dolaskom na zornice i zaraditi. I nije se prevario .....

- Grgu je zapala najduža dionica. Jednog jutra, zadnjih dana prosinca, sa Djukom koji je imao zafrknuto stopalo desne noge, sa župnikom koji je nosio u ruci molitvenik i s obvezatnim šikutorom Markom, koji je u džepu imao pravu, pravcatu školsku kredu, krenuli su u posvetu kuća. Djuka je nosio kotlić pun svete vodice, a Grgo zvonce. Pred kućom je Grgo zazvonio. Bio je to znak ukućanima da im dolaze rijetki gosti a ujedno znak da oba ministranta sa šikutorom Markom, koji je u zimske dane još više brisao crveni nos zapjevaju božićnu pjesmu...

Pri ulasku u kuću djeca su župniku poljubila ruku, ukućani su klekli, izmoljen je očenaš... I dok se župnik malo porazgovorio s ukućanima, šikutor Marko je zapisao na ulazna vrata...

19 G + M + B 31.

To je značilo da je te godine posvećena u čast tri biblijska kralja Gašpara, Melhiora i Baltazara. Za uzvrat, župnik je dobio papirnati novac a ministrantima i šikutoru stavljeni su metalni novčići u kotlić sa svetom vodom. Tako je ta družina, obučena u misno ruho s pjesmom, zvoncem i kotlićem zaredala od kuće do kuće. Oko podne stigli su kod pobožne Medićke gdje je po običaju priredjen ručak, što je bila naročita čast za čitavu ovu kućnu numeru. Za Medićku ponajviše. Župnik je ručao u lijepo uredjenoj prostranoj sobi s ukućanima. Za ministrante i šikutora Marka ručak je bio upriličen u kuhinji. To su oba ministranta veselo prihvatila jer su znali da će se ovako najesti do mile volje kolača, jer u blizini neće biti župnika. No bio je petak pa se tog dana zbog župnika i običaja nije jelo meso nego šaran dopremljen tko zna odakle.

Ribu je šikutor Marko dobrano zalijevao crvenim vinom. Grgi se zbog toga činilo da je šikutorov nos postao zbog toga još nekako crveniji. Kada su ponovno krenuli u obilazak drugom stranom ulice, pokazalo se dobrim šikutorovo dublje gledanje u dno Medićkine čaše. Pjesma je, naime, bila mnogo življa i veselija. I župnik je, poslije obilna ručka, izgledao crveniji i bolje volje. Počeo je ponovno padati snijeg pa je ono pravo zimsko raspoloženje bilo potpuno ....

Na tom putovanju vrijedilo je pravilo da se ulazi u onu kuću ispred čijih je ulaznih vrata stajao netko od ukućana da sačeka ovu družinu. I tako ih je put naveo do jedne katnice gdje su stanovali željezničari. Dok je župnik gledao pod noge da se ne bi okliznuo, Grgo i Djuka vještiji kretanju po snijegu i sklizavici zvjerušili su svud unaokolo. Pred vratima željezničarske zgrade opaze jednu ženu. Žena je stajala jedno vrijeme, a zatim je nestala u zgradi. Bio je to kao neki znak ministrantima da valja krenuti i u tu kuću pa makar je katnica i to još državna.

Ministranti krenu naprijed, za njima župnik koji je stalno gledao pod noge, a šikutor Marko zadnji s kredom u ruci. Zazvoni zvonce i započe pjesma. Ministranti zadju u kuhinju. Tu zateknu ženu koja sva zbunjena i prestrašena kad ih opazi umače u sobu. Ministranti, vodjeni nekom logikom, krenu za njom ... Župnik i Marko dakako...

A šta sada?

Žena kao okamenjena u kutu, jedan odebeo čovjek leži u krevetu razbarušene kose i navlači perinu preko glave, a drugi je upravo uhvaćen kako skače u isti krevet do svog prijatelja.

Na stolu boce s vinom, čaše napo ispijene, čikobernice pune opušaka, u tanjurima oglodane kosti bit će od pečenice, porazbacane igrače karte...

Tu je obred bio brzo gotov. Župnik je gorio, bio sav crven u licu, a to je značilo ... da će platiti uši ministranta Grge i Djuke. Ubrzo se izašlo na svježi zrak kojim su prelijetale sitne suhe snježne pahuljice. Prvo je platilo desno uho ministranta Djuke, a zatim lijevo ministranta Grge. Reče im još usput da će konačnu naknadu za učinjenu nevidjenu glupost dobiti kada dodju navečer do crkve i poslije praznika u školi na satu vjeronauka.

No staro je pravilo da jedno zlo ne dodje samo. Prilikom isplate za tu nepromišljenost okliznuo se Djuka, pao na zemlju i istresao iz kotlića svetu vodu i sav novac kojeg su ukućani tako svesrdno davali. No ubrzo je bio pokupljen novac i stavljen u kotlić. Jer novac je novac...

Posao koji ih je čekao potisnuo je misli na nemili dogodjaj. Nagledali su se po kućama lijepo uredjenih i okićenih borova i jelki. Kuće su mirisale po tamjanu, pometene i uredjene za tu prigodu. Župnikov džep velikog, crnog zimskog kaputa bio je pun novčanica a kotlić do vrha metalnim sitnišem.

U mnogim kućama župnika i šikutora ponudiše vinom. Župnik ponegdje lizne samo po nekoliko kapi. Žalio se na grlo, a vino je hladno. Šikutor Marko je medjutim opet svakoj pogledao u dno. I zna se: pjesma je bila veselija i dakako glasnija.

Kod mesara Bespalca bio je uredjen bor na jedan poseban način. To još ova sveta družina nije nigdje vidjela. Bor je sezao od poda do stropa. Na vrhu bora bila je pričvršćena jedna cigareta, zatim u krugu ispod vrha nekoliko cigareta i tako redom sve niže, krug za krugom je bivao sve širi i veći što se je krug približavao donjem dijelu bora. Samo dvije boje: zelena boja bora i bijela boja cigareta...

Stari Bespalac je uz mesnicu držao i gostionicu pa su njegove kćerke priredjivale odličan gulaš. Bio je to bogat i dobro stojeći čovjek pa si je ovakav luksuz s borom mogao priuštiti. O tome boru pričalo se još nadugo.

Za godinu, dvije umro je mesar i gostioničar Bespalac strastveni pušač. Neki su govorili da je Bespalac imao rak u grlu. Pušači su dakako odbijali svaku pomisao i vezu izmedju cigareta, raka u grlu i Bespalčeve smrti ....

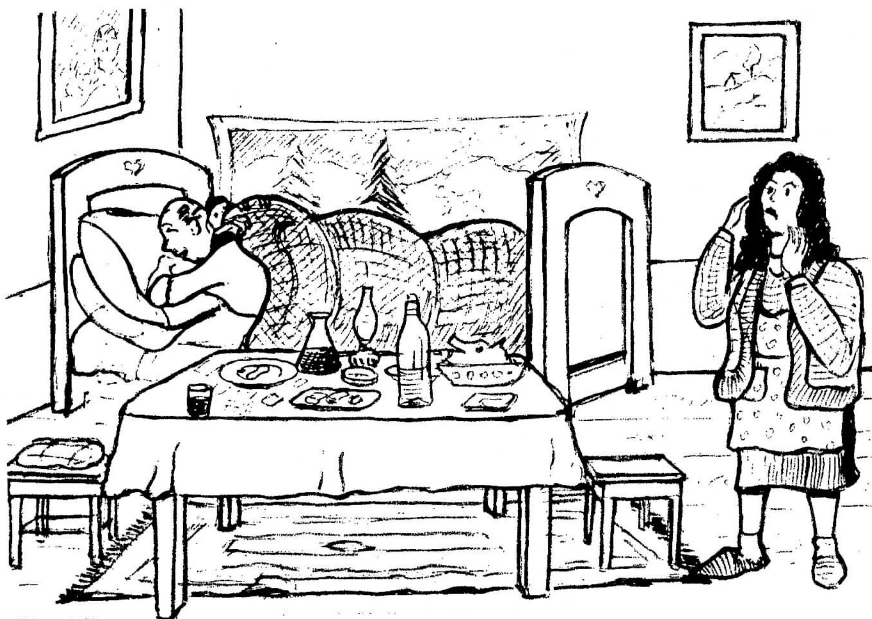
Najbolje je presudila stara Jandrička koja je rekla da je gostioničaru i mesaru Bespalcu bilo tako sudjeno, pušio on cigarete ili ne.

Pala je bila već noć kada je obidjena i posvećena zadnja kuća. Župnik je otišao u svoj dvor, zaboravivši da Grgu i Djuku povuće za uši, ministranti sa šikutorom Markom otključaše teška crkvena vrata. Šikutor je zapalio najveći luster koji je visio nasred crkve, da bolje vide izbrojati i podijeliti novac koji su iz kotlića istresli na hladne, kamene pločice crkvenog poda.

Slagali su hrpice od po deset dinara. Način obračunavanja bio je već odprije poznat. Polovina zarade ide šikutoru Marku a druga polovina dijeli se na jednake dijelove ministrantu Grgi i ministrantu Djuki sa zafrknutom nogom.

Toga dana Grgo je zaradio toliko novaca da je mogao kupiti "Batine" gumene, lakirane čizme.

A takve je čizme Grgo odavno želio.

VI

ZVIJEZDA REPATICA

Posebno je bilo veselje nositi na sami badnjak "zvijezdu repaticu". Danima, prije badnjaka, skupina od troje dječaka pripremala su se za tu prigodu. Staro sito oblijepili su plavim papirom a i na pet mjesta pričvrstili pet krakova plave boje i eto ti zvijezde. Na gornjem kraku prilijepili su papirnatu žutu traku što bi označavalo rep, i eto ti repatice ...

U unutrašnjost zvijezde stavili su Betlehem. Ispred Betlehema zapaljena svijeća osvjetljavala je unutrašnjost zvijezde. Sve je to bilo pričvršćeno na jedan odeblji štap koji je jedan od dječaka držao prilikom nošenja. Morao je doduše dobrano paziti da ne naginje zvijezdu previše ulijevo ili udesno jer je prijetila opasnost da plamičak svijeće upali papir i da odjednom plane čitava zvijezda pa da tako odjednom nestane višednevni trud. I ne samo trud nego možda i dobra zarada.

Takvih skupina od po tri nosača zvijezde, tri kralja, kako su ih nazivali, bilo je više. Izmedju tih skupina bilo je nenajavljeno natjecanje koja će ljepše urediti zvijezdu, koja će se ljepše obući i, što je takodjer važno, koja će tri kralja ljepše pjevati prilikom obilaska kuća.

Grgo je upao u skupinu sa Djukom i Dragecom Vidićevim. Sve se radilo i pripremalo kod Drageca pa je njemu pripalo pravo nošenja zvijezde. Djuka je nosio kasu, okruglu limenku s otvorom za metalni novac, a Grgo zvonce. Iako je Dragec govorio nekako kroz nos on je prilikom dolaska u kuću izgovorio jedan tekst koji je dosta teško naučio. Ali kada je Dragec nešto naučio, onda je to pamtio dugo i dugo.

Od zlatnog i srebrnog papira napravili su krune, a od šikutora Marka su posudili bijele ministrantske košulje izvezene na rukavima i donjem dijelu. Dragecov stric umjesto svijeće instalirao je u zvijezdu bateriju, žicu i malu žaruljicu. Svijetlo na "električni pogon", crkvene košulje i sjajne krune učinile su Grginu skupinu najljepšom. Bilo je zbog toga zavisti Grgi koji je nosio zvonce, Dragecu koji je govorio kroz nos i Djuki koji je šepesao svojom zavinutom nogom.

Sve te pripreme nisu se mogle ni zamisliti bez vježbe u pjevanju. Pošto se pred kućom zvonce oglasilo, pri ulasku u kuću, osvjetljenu samo svijećom u tihoj badnjoj noći, tri kralja su složno otpjevali pjesmu: Betlem evo nije daleko...

Dragec je bio zadužen za mali govor koji je izustio usred svake kuće. Kroz nos je Dragec odprilike rekao:

- Mi smo tri kralja.
  Putujemo s istoka na zapad.
  Što smo imali sve smo potrošili,
  pa vas molimo za mali dar ...

Mala djeca znala su se uplašiti pa su ih majke uzimale u naručaj. Kapao je dinar za dinarom u kasu dok su neumorno obilazili kuću za kućom u kojoj su žmirkale badnje svijeće, jer je bio red da te noći ne gore petrolejke.

Po izlasku iz kuća veselo je otpjevano nekoliko redaka iste pjesme. Grgo bi još jednom zacilikao zvoncem i nestali bi u dvorištu. Neke od tih skupina znale su pri izlasku ukrasti u predvorju kuće sapun ili nešto drugo što bi im došlo nadohvat ruke.

- I to su mi tri kralja, sutradan ljutila se Jandrička, jer joj je nestao mali nožić za guljenje krumpira, pa je sumnja pala na grupu Valenta Nota.

Snježak je lepršao u mirnoj tamnoj noći. Obično kad pada snijeg nije hladno a tako je bilo i ovog puta. Snježne pahuljice prelijetale su pored osvijetljenih prozora. Čula su se zvonca nosača zvijezda repatica, a negdje se zavezani pas htio razderati od laveža jer su nepozvani u dvorište banuli i još mu išli prkositi zvoncetom.

Odjednom odjekne kubura.

Bio je to pravi, pravcati badnjak.

Za svu djecu koja su polazila kutsku pučku školu bio je strah i trepet Mane Pavićev. Tri godine je išao u prvi razred i onda su ga ispisali iz škole. No da ne gubi i na drugoj strani, Mane je rastao i brzo prerastao svoje vršnjake i dostigao starije od sebe. Nekako su mu narasle duže ruke nego što bi to bilo potrebno i donja usnica. Kada su se ljeti djeca kupala u potoku, Mane je znao iznenada banuti. Koga je tada uhvatio žmurao mu je glavu pod vodu i dugo ga držao da se nesretnim tom zgodom dobrano nagrcao mutne, svakakve vode. Drugi su za to vrijeme zgrabili svoja odijela i gološavi nestali bestraga.

A kada su svatovi izlazili iz crkve, tko zna odakle su se sve našla djeca. I kada je zaorilo: "Kume, izgori kesa", prosu kum sitne novčiće. Nasta jagma za polićima i dvadesetpetparkama. Ako je bilo blato, kum je valjda namjerno bacio novce u kakvu kaljužu .... No kada se u tim prilikama stvorio glavom i Mane Pavićev bio je to znak da će mnogi od prisutnih taj puta ostati kratkih rukava. Mane je raširio noge, sagnuo glavu i dugim rukama rušio djecu. Zatim bi pokupio novce iz blata ili prašine.

I kao po nekom pravilu Mane se našao i na ulici u tihoj badnjoj noći. Desilo se da je nekom oduzeo kasu, neke išamarao i rastjerao. Mane nije išao u školu, pa se nije bojao strašnog ravnajućeg učitelja Ivića. Nije bio toliko velik da se za te stvari zainteresiraju žandari. Mane je tako rastao slobodno kao zelen bor u planini, prkoseći ustaljenim zakonima i nepisanim pravilima.

I kada je Grgina skupina upravo izlazila iz kuće starog Šemca, stvori se pred njima, kao da je iz zemlje iznikao, glavom Mane. Bez riječi pridje Dragecu, valjda zato što je nosio zvijezdu i što je stajao izmedju Grge i Djuke. Ošamari ga od prve da mu je pala zlatna papirnata kruna u snijeg.

Često puta se u takvim situacijama reagira bez da se dovoljno promisli. Bilo je valjda tako i ovog puta. Dragecu bi žao krune pa i zbog bezrazložnog šamara. Podigne zvijezdu repaticu zamahne snažno i udari njome Manu po glavi. Probi se papir i staro sito, ovijeno u plavi papir sa sitnim žutim poljepljenim zvjezdicama, zasta oko Maninog vrata.

Nasta cika, galama, metež i psovka ....

Zalaju psi, a Šemcev susjed otvori prozor i ispali iz kubure koju je nabio novinskim papirom. Jednim dijelom da proslavi na taj način badnjak, a drugo zbog te galame pod njegovim prozorom u noći koja bi morala biti tiha, tako tiha da se može čuti padanje snijega....

Djuki je to bio kao znak za bježanje, to više jer je bio zadužen za kasu. Zavesla Djuka svojom zavinutom nogom, za njim Grgo a zadnji Dragec praznih ruku. Čulo se samo snažno disanje triju kralja koji su bezglavo trčali. Čula se i neka prijetnja od strane Mane Pavićevog....

Najbliža kuća je bila Djukina. Projure kroz na po otvorena dvorišna vrata i banu u kuću da su ukućani poskakali sa svojih mjesta, jer su baš jeli nezačinjeni, posni grah,

kuhane suhe jabuke i neke posne kolačiće s makom i medom koje je naučila peći Djukina baka od nekih Čeha doseljenih još davno u Kute.

- Gad je taj Mane, mrmljali su ukućani.

No glavno je ipak bilo da je Djuka donio čitavu, živu i zdravu limenu kasu.

Podijeliše zaradu na tri jednaka dijela. Grgo je odmah izračunao da bi za te novce, tamo u ljeti, mogao kod Šoipa kupiti 104 sladoleda po pola dinara.

- Za te novce, dijete moje, treba se u ljeti raditi u šest nadnica od jutarnje danice do zvijezde večernjače, u žetvi ili sjenokoši, reče Djurin djed, koji je bio zadužen da vodi brigu da svijeća gori čitavu noć i da se vatra u peći ne gasi tri dana i tri noći.

Te tihe noći, poslije ponoći, sva su trojica usnula Manu sa velikim rukama i donjom usnicom. Grgi se Mane prikazao nekako sa rogovima, Djuki sa dugim crvenim jezikom kao u krampusa, a Dragecu onako kako ga je vidio kada su se rastajali....

Dakako, s razlupanom zvijezdom repaticom oko vrata!

VII

P O P I S   N O G O M E T A Š A

Lijepo vrijeme kao stvoreno za nogomet, a djaci moraju sjediti u školskim klupama. Grgo je sjedio u predzadnjoj klupi sa Djukom i Stevom Rilcem. Ispred njega je sjedio neki Baja Kuleto, za koga su rekli da nije "svoj" i koji je jednom na učiteljev zahtjev da kaže jednu rečenicu doslovce rekao:

- Krava reže drva.

Razred je pukao od smijeha i dugo se ponavljala ta rečenica.

Baš toga dana učitelj je umnožavao na stroju pozive za učiteljsku skupštinu. Bio je jako zaposlen pa je djeci zadao matematičke zadatke na ploči neka se zabave i neka samo njemu dadu mira. Za svaki slučaj stavio je pred prvu klupu Stevu Rilca da pazi. Znao je dobro da će on tužiti svakog sabotera u poslu i svakog tko samo okrene glavu unazad. Inače Stevo Rilac slovio je kao petljanac, jer se nije baš razumio u nogomet i nije nikako mogao upasti u momčad razreda. A vrijednost i ugled u razredu vrednovao se nekako po tome tko je znao bolje prijeći s loptom protivničkog igrača. Tko će brže i bolje izrecitirati kakvu zadanu pjesmicu, dolazilo je tek iza toga.

Grgo je na primjer znao gotovo iz svake prilike postići loptom pogodak, a Djuka je mogao ustima napuhati pravu kožnatu nogometnu loptu, pa nisu morali tko zna od kojeg bicikliste posudjivati pumpu. Imao je Djuka i jak palac, valjka kao nadomjestak za manu na desnoj nozi, pa je mogao lako i brzo, jedini on, uturati pipac od dušice ispod otvora na lopti. Pored toga što su bili ministranti i natucali pomalo latinski, to i nogometno umijeće stavilo ih je u prvi plan.

Grgo je brzo završio s računskim zadacima, a kako odrasli ljudi kada nemaju posla, misle na ludorije tako je i Grgo imao podosta vremena da učini nešto kao i odrasli. Na kažiprst i srednji prst lijeve ruke privezao je usku gumicu, stavio na drugi kraj komadić tvrdo smotanog papira i desnom rukom povukao tu malu gumenu pračku. Od prve papir udari u zatiljak malog Veleckog.

- Molim, netko me udario, progovori Velecki i počeše se po zatiljku.

- Mir, glasno će učitelj više mehanički, reda radi i nije se dao smesti u poslu koji je morao što prije dogotoviti.

Drugi papirić promaši, a treći pogodi u slijepoočicu Katalinića.

- Joj, vrisnu Katalinić i okrene se unazad.

Nanišani Grgo i petim papirićem. No prije negoli je htio, poleti papirić nekud uvis, proputuje čitavim razredom, udari u sliku kralja Aleksandra i padne ravno na stol pred učiteljev nos.

- Tko je to, vikne učitelj i popravi kosu koja mu je pala na uči.

- Molim, Grgo, vikne pazitelj Stevo Rilac.

- Dodjider, Grgo, ovamo ....

Grgo na brzinu skine s prstiju gumenu pračkicu, stavi je pod klupu i nekako lijeno se izvuče iz klupe i još ljenje dodje do katedre. Svi djaci podigoše nosove od svojih bilježnica.

- Klekni, bitango jedna, reče učitelj....

Grgo nekako bojažljivo klekne na kraj podiuma, znajući da učitelj zna biti opak naročito onda kada je radio neki posao prilikom kojeg je bio napet.

Djaci nastaviše rad, Stevo Rilac motreći, a učitelj svoj posao. Grgo je klečao i gledao u pod namazan podnim uljem. Teško da će tako lako moći skinuti crne masne mrlje sa koljena i svi će znati do kuće a i sami ukućani da je danas Grgo klečao u školi.

No neka neizvjesnost što ga se ne presluša pa i kazni bila je gora od te tišine. Potraja to podosta dugo. I Grgo se stao vrpoljiti. Čak je klečanje na čas zamijenio sjedenjem. Neki su se tome smijuljili ....

Kada je učitelj završio posao, bio je valjda zbog toga veseo te će Grgi: Što tu klečiš, nesrećo jedna! Bježi na svoje mjesto!

U to je i zazvonilo, pa je Grgo još više odlanuo zbog te gluposti koju je načinila njegova pračka.

Zadnji sat došao je župnik na sat vjeronauka. Došao je s obaveznom ljeskovačom. Za vrijeme vjeronauka djaci su bili jako mirni. Jednim dijelom zbog župnika, a drugim zbog njegove ljeskove šibe. Župnik je počeo sat s onim: ..."šta smo zadnji puta govorili"... Prvi je podigao dva prsta Stevo Rilčev.

Župnik je imao namjeru da djeci ispriča priču o sedam krava i sedam gladnih godina, kada pored podiuma, tamo gdje je klečao Grgo, opazi neki mali notes. Bio je uvijek znatiželjan pa se i ovog puta sagne i podigne ga.

List po list, prolista župnik nekoliko stranica, kad odjednom zastane. Kada se župnik zacrveni u licu, znala su djeca da to ne sluti na dobro. Župnik nije volio nogomet. Nedaleko župnog dvora bio je ovelik plac gdje su svaki dan djeca igrala nogomet. Tu se svadjalo, psovalo, govorile pogrdne riječi i bogohulilo. U nogometu, u toj žilavoj igri, tako je to moralo biti. I zato je župnik istinski mrzio nogomet pa je dio te mržnje prenio i na male nogometaše.

A sada u tom notesu ima popis momčadi ovog razreda od golmana do lijevog krila. Još su kao rezerve zapisani: Žilavi Slavko i Lojz Pečnikov.

- E sada ovako, otpočne župnik.

- Izlazit ćete van po redu kako budem prozivao. Prozvat ću sve igrače nogometnog kluba "Slavija". No kako medju tim nogometašima ima i ministranata prvo ću prozvati njih, a zatim ostale. Jeste li me razumjeli?

Nasta tajac, samo Stevo Rilac i još dvije djevojčice kažu:

- Jesmo...

Katić Ico, koji je bio prvi na spisku kao golman, imao je brata nogometaša koji je igrao u pravom klubu. Bio je brijač pa su se oko te brijačnice uvijek okupljali mali i veliki nogometaši. I upravo Katićev brat je rekao neka svoj klub nazovu "Slavija", jer da takvi klubovi postoje u nekim većim gradovima. Predlagao je i ime "Ferarija", ali im je taj naziv bio nekako nerazumljiv i malo je tko mogao od prve zapamtiti tu riječ.

Prvi su izašli kraj ploče i zemljopisne karte: Djuka, Grgo, Katić i Dragec kao ministranti, a zatim ostali. Svega skupa trinaest.ako se momčadi od jedanaest igrača dodaju još dvije rezerve.

Ministranti su se prvi sagnuli na prvu klupu, a dvojica iz te klupe su držale svakog osudjenika za glavu. Ministranti su dobili "duplu porciju". Bilo je vriske, hvatanja za stražnji dio tijela poslije obavljene egzekucije, a župnikova glava bila je skroz crvena. Nikad do tada nisu djaci vidjeli tako crvenu župnikovu glavu. A kako i ne, kada se tada sjetio svih pogrda i psovki koje izlanu nogometaši na placu svakog božjeg dana uzastopce.

Uz to, kažnjenici su još morali čitavi sat klečati kraj zida.

Nakon održane moralne propovijedi i nakon toga što je ljeskovača ovaj puta više negoli do tada bila u pogonu, župnik je mislio da je prerezao sve nogometne niti i da je time stao na kraj širenju te pogubne igre.

S druge strane djaci s užarenim stražnjicama bili su svijesniji više nego ikada da je nogomet igra koju nikakva sila na svijetu ne može ugušiti i utamaniti.

A sve se to zbilo zbog Grginog brzog izračunavanja matematičkih zadataka i zbog papira koji je pao pred učiteljev nos pa je zbog toga Grgo morao klečati na podijumu. Tom prilikom je Grgi iz džepa ispao papir s popisom nogometaša, a u ono je vrijeme nogomet kao igra imao neki polulegalni status.

VIII

SLATKI KRUŠKOVAC

Ptičice su pjevale na drveću pokraj škole, Šoip je sa svojim kolicima krenuo u Kraljevac gdje je danas crkveni god i gdje djeca ne moraju zbog toga sjediti u školskim klupama. Mane s debelom donjom usnicom nekud je zvjerušio ulicom i zavirkivao u izloge. Samo su djaci sjedili na svojim mjestima. Učitelj je upravo pregledavao domaće zadaće. Neke zadaće napisane na pločicama bile su na pola izbrisane, a neke su umjesto pisaljkom napisane čavlom, pa su to bili prvi jutarnji nesporazumi....

Učitelj im se zbog toga grozio .... da će danas platiti svaki onaj koji nije možda naučio pjesmicu. A pjesmica je bila preko pola stranice. U pjesmici je bilo nekoliko nepoznatih riječi koje je malo tko zapamtio osim Steve Rilca.

- Danas će nam se crvenjeti ušesa, šapne Grgo Djuki.

No nije to zapravo ni izrakao kad evo župnika na vrata.

Djeca ustanu i zagraje pozdravom.

Župnik se rukuje s učiteljem i potiho izmijene nekoliko riječi.

- Gospodin župnik treba dva dobrovoljca, da idu u .....

Još učitelj nije pravo ni izgovorio čitavu rečenicu a svi učenici ustanu sa svojih mjesta, podignu dva prsta desne ruke prema učiteljevom nosu, i zalomi se ono:

- Molim ja, molim ja!!

- Sjednite, poviče učitelj.

Ponovno se učitelj i župnik nešto posavjetovaše, i tada će učitelj: - Neka Grgo i Djuka spreme sve stvari pod klupu i neka izadju. Dok su njihove glave sijale kao puni mjesec u ljetnoj večeri, dotle ih je pratilo trideset pari zavidnih dječjih očiju.

Župnik je Grgi stavio ruku na rame i nešto mu ko značajno govorio. Zatim mu je dao pisamce i njih dvojica napuste razred vesela lica jer neće dobiti batina i ostati u reštu zbog pjesmice, koja je doduše bila lijepa i pomalo žalosna.

I dok je u razredu Josip Jež kao prvi zamuckavao pjesmicu....

- Radojica ma,mali, pred maj,majkom se hvali.

Majko moja mi...mila, da si me vi, vi... vidila..., dotle su Grgo i Djuka grabili prema Brestovcu, udaljenom jedno četiri kilometra, da tamošnjem učitelju predaju pismo.

Djuka je zaveslao onom desnom nogom da je Grgo uza nj sve poskakivao. Odmicale su kuće, prešli su i zadnji kućerak od Babe Buse kojoj su se tako djeca volila sprdati: - Baba Busa iz kupusa -. Ona se na to jako vrijedjala, pa se za njima nabacivala kamenicama i busama zemlje. A to su djeca baš tražila i jedva dočekala...

Prešli su preko jednog mosta a kod drugog su se malo zaustavili. Na cesti su nabrali kamenica i Djuka baci kamen na jednu žabu i umalo je ne pogodi. Skoči žaba u vodu i od mjesta gdje je uskočila počnu se širiti kružni mali valovi, jedan, drugi, treći, sve veći i veći do obale potoka...

Prošli su pored groblja. Na groblje nisu puno bacali pogled iako je bio dan. O groblju su za vrijeme jesenskih čiala čuli podosta priča, pa je bolje u nj', za svaki slučaj, i ne gledati. Došlo im je ususret nekoliko kola i jedan čovjek na biciklu. Sjedio je na niskom sjedalu, gazio pedale petama da se jedva cestom micao. I "šiltkapa" mu je bila zakrenuta malo u stranu, pa kada je prošao oba prasnuše u smijeh.

I tako su u svemu našli zabavu pa im je vrijeme brzo prošlo.

Kako su se približavali Brestovcu, nekako su se počeli pobojavati učitelja, jer su jednom od brestovljanske djece čuli da imaju strogog i oštrog učitelja. No kada se čovjek nečeg boji, ono se upravo najbolje svrši. Tako je bilo i ovog puta. Na koncu što ima ovaj učitelj s njima. Oni mu samo nose poruku njihovog župnika.

Zašli su u razred. Pozdravili su pokorno i predali pismo. Zadah je bio gotovo isti kao i u njihovom razredu. Miris podnog ulja, tinte, znojnih košulja i nekoliko ljubičastih jorgovana na katedri podsječalo ih je na miris škole u Kutima. Jedan dječačić u zadnjoj klupi dizao se na prste i mahao im rukama. Oni bliži katedri bili su mirni. Valjda su imali za to razlog.

Na stolu je bio globus. Na ploči je bila obješena zemljopisna karta, a u učiteljovoj ruci šiba koja je služila za pokazivanje rijeka, cesta i željezničkih pruga. Jasno na zemljopisnoj karti. Možda je tom šibom data i koja packa, možda. Ali po svemu sudeći u ovoj se školi isto dobrano radilo i učilo.

Valjda učitelj iz Brestovca nije trebao ništa odgovoriti kada im nije dao nikakav pismeni odgovor. Tražio je samo nešto po džepovima i svakom je dao po dva novčića. Mislio je valjda da će do Brestovca i nazad prevaliti preko osam kilometara pa su to i zaslužili.

Da li su se Grgo i Djuka na tome zahvalili, kasnije se toga nikako nisu mogli sjetiti. Našli su se odjednom na cesti u pravcu svojih Kuta. Tamo pred sam kraj Brestovca bila je gostionica. Jednom se Djuka bio ovdje svratio s djedom kada su se vraćali sa sajma. Sjeća se da je vidio u jednom malom ormariću obloženom od stakla žemičku. Zato predloži da svrate u gostionicu i kupe žućkastu žemičku. Jeftino su došli do novca pa ga treba potrošiti, mislio je Grgo. Kada mu baka donese ponekad žemičku sa sajma ili proštenja, ne zna od milote bi li u nju gledao ili ju zagrizao. Bijela je iznutra bijela kao snijeg, a tečna jer baka kaže da pekar stavlja u žemičku pravi pravcati "putar."

U gostionici je bilo veselo društvo za jednim stolom. Pili su neko narandžasto piće iz malih čašica. I dok je s njima bio zauzet gostioničar, Grgo šapne Djuki:

– Pa to je slatki kruškovac. Ja sam ga jednom malo gucnuo kada sam se sa djedom vraćao iz proštenja. Ala je sladak taj kruškovac... ! Da ga probamo? Šta na to kažeš, Djuka? –

Kada imaš novaca možeš na svijetu kupiti šta ti srce zaželi. I tako su Grgo i Djuka sjedili u kutu gostionice za jednim stolom i guckali pomalo žuto-narandjasti slatki kruškovac, koji se caklio kroz stakalce poldece kao da je od samog tekućeg zlata. Kada je je veselo društvo opazilo u suprotnom kutu dva mala "pijanca", zapovijede gostioničaru da im odnese na stol još jednu "rundu"...

Slatko piće voli prevariti odrasle a kamoli ne djecu. Osjete najprije nešto kao ugodnu toplinu, pa zatim jače strujanje čitavim tijelom. Zatim kao neke šumove u glavi. Razvezao im se jezik, tjeralo ih i na pjevanje. Eto pravi mali ljudi...

Kad su izlazili iz gostionice, čuju kao neki glasni smijeh. Cesta im se pričinjala šira ili kao da su od jedne nastale dvije. Samo, koja je ona prava? Krenu i zapetljaju se nogama. Nekako su doduše došepesali stotinjak metara izvan sela. No kada je Grgo spazio pored ceste gustu zelenu travu, uvali se u nju a Djuka za njim. I zahrkaše nosači župnikova pisma kao zaklani ...

Učitelj je već odavno pustio djake i restance svojim kućama. Samo je pod klupom ostala Grgina i Djukina torba.

- Bože, pa gdje su ta djeca, rekla je učiteljeva žena gledajući kroz prozor. Rekla je to zdvojno jer žene imaju neki predosjećaj koji muškarci nemaju.

Kad je peti puta prišla prozoru, zaključila je da se djeca i ovaj put ne vide. Već je prošlo odavno podne. Što će reći njihovi roditelji? Učitelj se isto malo zabrinuo.

- Sjedni na bicikl i kreni prema Brestovcu ... Valjda ćeš ih negdje susresti, reče žena.

Učitelj napumpa prvu gumu, koja mu je često puštala zrak, podigne rukom kosu s čela i zajaši bicikl.

Proveze se kroz Kute i potjera brže po prašnjavoj cesti. Gledao je ulijevo i udesno i dakako ponajviše unaprijed neće li gdje opaziti dva dječaka koji imaju šarene košulje, cajgove hlače koje sezaju ispod koljena i bose noge, jer se tako najlakše hoda, tamo već od prvog travnja kada prestanu mrazevi.

Da se ne dulji ova priča, učitelj je naišao na Grgu i Djuku kako zagrljeni potrbuške spavaju u zelenoj debeloj travi. Kada su Grgo i Djuka uspravno stajali pred svojim učiteljem u nekom stavu mirno sve su priznali... od riječi do riječi. Mislili su valjda da je tako najbolje. No učitelj ih je bio probudio i time iznenadio, pa je otpao svaki dogovor i izmotavanje. Kako su bili prespavali dobar dio dopodneva i kako su prilikom lijeganja dobrano ispraznili sadržaj svojih želudaca, Grgo i Djuka bili su gotovo potpunoma trijezni. Malo mamurni s nekom glavoboljom, ali trijezni. Više su bili, reklo bi se, pijani od jakog sunca negoli od brestovačkog kruškovca.

Učitelj je Grgu stavio na ramu, a Djuku na "paketsic" i tako su utroje brzo stigli do škole u Kutima. Tu su se dobrano napili vode i nakon toga što su primili malu propovijed odoše u razred po svoje stvari.

- Za sutra ne trebate napisati zadaću, vragovi, jedni, reče učitelj.

- Ministranti pa pijanci, dobaci više u šali učiteljeva žena, vesela da su se djeca vratila živa i zdrava i da njezin muž neće morati za njih ništa odgovarati.

Iako se nastojalo da se o tome ne sazna u krugu djaka, ipak se o tome ubrzo pročulo. I kada su se na igralištu Grgo ili Djuka s nekim popravdali zbog toga "da li je bio "henac" ili ne"... ili "da li je bio gol ili ne" onda su im znali dobaciti:

- Da li je bio sladak brestovački kruškovac, a ...?

IX

SITNE KRADJE

Desetak metara preko mosta na potoku dijelio je Grginu od Jankove kuće. Jankov je otac bio šuster. Učitelj je nastojao da riječ "šuster" odstrani iz dječjeg riječnika. Naturivao je učenicima neke nove, nepoznate riječi kao što su postolar ili obučar. Djeca su se tome čudila jer su riječ šuster čuli od svojih očeva i djedova. Tako je riječ šuster kao i još neke druge unijele pomutnju izmedju učitelja i djece. No tko zna, valjda je učitelj imao pravo?

Janko je vodio brigu o jatu gusaka. Kada bi ujutro iza plave šume sunce pomolilo svoju crvenkastu glavu, Janko je krenuo s jatom na svoj jutarnji zadatak. Otjerao ih je na ispasište na Selište izvan Kuta. Na travnjacima jata gusaka pasla su travu i obavezno češće zalijevala zalogaje vodom iz potoka koji je tiho tekao izmedju dvije, od ilovače žute, obale. Janko i pastiri ostalih jata, čim su dopratili guske na Selište vratili bi se kućama. Istom navečer, svakog dana u točno odredjen sat, vraćale bi se same guske bez svojih pastira pravo u svoja dvorišta. Kolone gusaka u vojničkom jednoredu s napunjenim gušama, predvodjene glavnim gusanom koji je znalački ukočio vrat, pogodile su uvijek svoje vlastito dvorište.

Janko i Grgo po tome su zaključili da su guske ipak pametna stvorenja. Čudno im je bilo što je ponekad učitelj, kada mu je kosa pala na čelo, znao djevojčicama reći "guske jedne". Nikad se nije dogodilo da je kojemu od dječaka rekao "gusan jedan". Valjda zbog toga što je gusan podignute glave svako veče, ravnajući se valjda po suncu, u isto vrijeme doveo svoje guščje jato u dvorište kamo pripadaju....

Jednom kada je Grgo krenuo Janku, spopao ga njegov gusan, uhvatio kljunom za zadnji dio hlača i mlatarao širokim bijelim krilima. Ostale su guske digle nezapamćenu graju. Od toga dana Grgo se klonio gusaka i unaokolo ih obilazio. No kada ujutro skupa sa Jankom i njegovim guščjim jatom krene na Selište i kada se usput u svakoj kapi jutarnje rose na travki označi malo svjetlucavo sunce u duginim bojama, kao začudo gusan i ne primjećuje njegovu prisutnost. Valjda je gusan više mislio na svježu travu koja ga čeka na Selištu, nego li na Grgin zadnji dio hlača....

Sa tim svojim dobrim susjedom i školskim drugom Jankom jednom je Grgo zašao u dućan kod Fajglštoka. Dok je pomoćnik bio zabavljen vaganjem pola kilograma šećera kristala Janko je vješto strpao zamotak germe koji je bio složen pored vage na pultu. Grgo je protrnuo .... Kada su izašli iz dućana, Janko je stavljao komadiće te čudne tvari, ni slatke ni slane, u usta. Medjutim Grgo nije htio okusiti ni komadić ukradene germe.

– Ima Fajglštok puno germe, reče Janko, To je bila kao neka vrsta isprike za ukradenu germu, čista i najjednostavnija filozofija. Grgo je dugo razmišljao što će reći župnik Janku kada mu na ispovijedi bude rekao ili šapnuo u uho da je ukrao i pojeo Fajglštokovu germu. Hoće li se župnik zacrveniti u licu, a onda zna se .... ili će se sve svršiti na desetak kaznenih očenaša i zdravomarija.....?

Nedaleko crkve je gostionica Mirka Bespalca. On ujedno vodi dobro uhodanu mesarsku radnju. Od mesa koje se ne proda pripremao se u Bespalčevoj kuhinji dobar i mirisav gulaš. Kada se koji muž napio i nije na vrijeme došao kući, dobro je došao Bespalčev gulaš. Za vrijeme tjednog sajma, a pogotovo kada je bio godišnji sajam, bila je gostionica puna gostiju koji su se slastili malim ili velikim porcijama gulaša.

Jednom kada su Janko i Grgo prolazili pokraj Bespalčeve mesnice, sama napast uvukla je Janka u mesnicu.

- Hajde da kupimo "jegera", reče odjednom Janko.

Grgo je više instinktivno nego li razmišljajući ušao za Jankom, jer je znao da mu u džepu cveckaju novčići. Janko je zaista spretno otvorio vrata da se samo malo, gotovo nečujno, oglasilo zvonce pričvršćeno iznad vratiju. Tišina .....

Iz mesnice vodila su vrata kroz dugi hodnik do kuhinje. Dalje hodnikom se moglo zaći u gostionicu, na stražnja vrata. Iz kuhinje je dopirao zveket nekog posudja, a iz gostionice čuo se jaki Bespalčev glas. Zabavljao je goste.

Janko zaključi da je nastupio njegov čas ....

Lakim pokretom ruke uzme nož koji je bio zaboden u mesarski panj, odreže jedno dvadesetak centimetara jegera, kojeg su neki nazivali još i lovačkom kobasicom. Turne odrezani komad u njedra, a nož zabode ponovno u panj.

Grgu prodju i presijeku žmarci od pete do glave. Isto tako vješto Janko otvori vrata te se nije oglasilo zvonce koje je bilo postavljeno u pravilu za sumnjive a ne poštene posjetioce.

Grgo osjeti kao da hoda po nekim oblacima a ne po ciglama smještenim pred ulazom mesnice. Kao da je zanijemio i zaboravio govoriti .... U sljepoočicama je osjetio jake udarce krvne žile, zašlo mu eto srce u grlo ...

Janko je udario i oprašio dlan o dlan kao da je time riješio sve što bi bilo u uskoj vezi s kradjom jegera.

- Na klinovima u mesnici visi još mnogo jegera, reče Janko....

Na placu, gdje su djeca igrala danomice nogomet i gdje se mnogo psovalo, stisnut iza debla starog duda Janko je bez kruha žvakao Bespalčev jeger. Istom kasnije pridružio mu se i Grga te je progutao nekoliko zalogaja.

Kod kuće Grgi dodje nekako na povraćanje. Nije znao zbog čega. Zbog toga što s jegerom nije prigrizao kakav kruh ili zbog toga što je jeger bio jednostavno ukraden. Te večeri je Grgo nekako zbunjeno odgovarao na upite ukućana.

Sutradan ujutro kad su koracali za guskama prema Selištu nije se uopće pričalo o jegeru dugom dvadesetak centimetara i na to je bila stavljena točka. Bilo pa prošlo ....

Kada je Grgo jednog prosinca obilazio sa župnikom i šikutorom Markom blagosivljati kuće, zašli su i u Jankovu kuću. Bili su prisutni svi ukućani, a u lijepo uredjenoj sobi mirisalo je na tamjan. I kada je obred bio dogotovljen i kada se župnik stao rukovati s odraslim ukućanima nastade kao neki tajac. I tada se odnekud začu glas:

- Mamo, je li pop otišao ....?

Bio je to Jankov glas koji se je bio zavukao pod krevet.

Župnik se zacrvenio, a ukućani uskomešali.

No Djuka sa svojom zavrnutom nogom zazvoni zvoncem, šikutor Marko povede pjesmu i situacija je bila, bar za taj tren, nekako spašena.

Od tog su dana često za Jankom znali viknuti:

- Hej, Janko, da li je otiš'o pop... ?

Eto takav je bio Janko.

X

L U K O V O

Jutra su bila već hladnija. Posvuda magla, a travnjaci puni rose. Po danu ugodna toplina. Po zraku se vuku bijele paučine, kažu vilenjaci. Na brajde i grožđje ispod strehe navališe pčele i ose. Donedavno zeleno lišće po voćnjacima, na kojem su ljudi za vrijeme nedjeljnog odmora odmarali oči, postalo je svijetlo smedje, žuto pa čak i crvenkaste boje. Kad vjetrić samo malo puhne poneki požutjeli list napusti majku grančicu i padne na tlo.

I kada je u listopadu vjetar još više puhnuo, donio je sa sobom, tamo u drugoj polovici mjeseca Lukovo. Glavni godišnji god .....

Dan prije Lukova, tko zna odakle sve, sjatiše se krojači, postolari, čipkari ... U središtu Kuta šegrti i "kalfe" podigli šatre. No kao i uvijek dodjoše u nekakvim išaranim kolima, poput cirkuskin "ringišpili" - vrtuljci. Tu je bilo najživlje pa je podizanje vrtuljka pratilo puno djece s otvorenim ustima. Grgo i Djuka donijeli su vlasnici vrtuljka kantu vode iz obližnjeg bunara. Kanta je bila kao nova žarko crvene boje s bijelim krupnim točkama. Od te vode, mesa, luka i paprike vlasnica je načinila dobar mirisavi paprikaš kao kanta crvene boje. Grgo je pomislio da njegova mama nikada ne bi znala načiniti tako ukusan paprikaš. Ili samo tudje izgleda nekako sladje .... Još su jednom donijeli kantu vode i nastojali biti gazdarici uvijek pri ruci, jer ih zato sutra čeka jedna besplatna vožnja.

Stevo Rilac nije morao ringišpilašima nositi vodu jer će mu majka dati novac da se nauži je te čarobne vožnje, za čije vrijeme jedan od vlasnika okreće ručku "vergla" iz koje se prosipaju divni zvukovi, do tada neslušanih melodija.

Veći ringišpil je bio za one "kuražnije". Sjedalo je bilo pričvršćeno sa četiri jaka lanca. Kada je za vrijeme vožnje vlasnik samo malo rukom zadržao jedno sjedalo ono je sa sjedačem naglo poletjelo uvis, rekao bi sad će se otkinuti i nestati negdje u oblacima. Bile su to vrtoglave i dotad nedoživljene vožnje. Samo, činilo se - da svaka vožnja i prekratko traje.

Drugi manji vrtuljak bio je oblijepljen šarenim slikama i ogledalcima koja su se na suncu prelijevala u stotinu boja. Tu se moglo smirenije uživati u vožnji jašući na malim drvenim konjićima ili sjedeći u isto tako malim kočijama. Tu su sjedila mala djeca i ženski svijet. Medju njima se mogao zapaziti i Stevo Rilac ....

Lukovo je svanulo sunčano.

Nagrnulo u Kute sa svih strana. Posavljanke nose ribice ispržene na kuruznom vrašnu i suhi slani sir. Brdjani zafrkali nogavice, naherili šešire da im pramičak kose padne na jedno oko. U džepu obvezna glašička nove rakije začepljena kukuruznim oklaskom. Na nogama vunene čarape išarane živim kričavim i nimalo uskladjenim bojama ....

- Haj, halve ...! ponekad povikne Omer s dugim nosom, da bi skrenuo na sebe i na svoju slatku žutu alvu pozornost mnoštva koje stalno nailazi. Telci su blejali kod mosne vage jer su kupljeni, vagani i rastavljeni od svojih matera. Pio se prvi aldumaš pod šatrama, pivske pjene prelijevale se preko rubova čaša, brisali se omokreni brkovi. Kod Bespalca se nije moglo nakuhati toliko gulaša kolika je bila potražnja.

Na crkvenom tornju oglasi se najveće zvono. To zvoni drugi puta na veliku misu. Grgo i Djuka nisu ni pravo čuli zvono jer su bili u stisci i napetosti koja je vladala oko velikog ringišpila. Po ljestvama su silazila djeca koja su šest puta turala ringišpil. Prema propisima, doduše nepisanim, sada im pripada jedna besplatna vožnja. "Šest puta turaš, jednom se voziš" poznata je već odavno ringišpilsko-sajamska parola i pravilo.

Bila je, znači, smjena turača. Gomila druge djece, koja su čekala svoj red, podigla dva prsta po školski uvis, prema vlasnikovim brkovima i nekim strogim očima.

- Molim ja, molim ja ....

Biti vlasnik ringišpila u očima kutske djece značilo je biti otprilike isto što i župnik ili učitelj. Vlasnik je s onim "hajde ti, pa hajde ti" izabirao one koji su svojim izgledom i fizičkom spremom jamčili da će se ringišpil brzo i dobro okretati. Medju sretne izabranike upao je Grga i Djuka. Po ljestvama su se hitro popeli na gornji dio te ogromne i čarobne sprave gdje ih nitko nije mogao vidjeti jer su ih zaklanjale velike pričvršćene šarene slike. Kada je gazda zazvonio, značilo je da mali turači otpočnu s guranjem. Bosim nogama odupirali su se o daske postavljene unaokrug, a rukama dobrano pritisnuli svaki svoju poprečnu gredicu. Ringišpil zaigra svoj vrtoglavi ples, a glazbalo prosu zvonke note u topao zrak pun mirisa pečene janjetine, gulaša, pjenušave piše, slane ribe i rike krava i teladi.

Kada je gazda zazvonio, bio je to znak mališanima da prestanu istog časa sa guranjem. Neki su sjeli na svoju prečku da se provezu koji metar, što je usporilo kočenje. To nije svako išlo u račun vlasniku sa velikim brkovima i smrknutim obrvama, koji je točno znao da više vožnje donosi i više novca u njegov džep. I u takvim prilikama latio bi se prokušane metode: pripremljenim bičem pecne odozdo male turače po bosim nogama. I u taj tren ringišpil se zaustavi.

Tako su Grgo i Djuka s još osam drugova isturali svoje četiri vožnje. I tada Grgo opazi da se u mnoštvu djece i odraslih nalazi i njegova majka, koja je strogo Grgi zabranjivala da se bavi tim "nečasnim" poslom.

Odturaju peti i šesti puta i dodje red na toliko priželjivanu smjenu. - Što da radim? pomisli Grgo, jer se majka kao za inat ne miče s mjesta.

Često puta se u takvim stiskama donesu najbolja rješenja.

Jedino valjano rješenje bilo je ostati gore na vrhu velikog vrtuljka, neiskoristiti pravo besplatne vožnje i nastaviti s daljnjih šest turanja. Možda se za to vrijeme majka konačno pomakne s tog mjesta gdje sada kao prikovana stoji u društvu svojih prijateljica ....

Kako se okretao ringišpil, tako se okretala i velika kazaljka na satu crkvenog tornja, pa kada su mali turači četiri puta završili s turanjem, odjednom zabruje sva tri zvona s tornja župne crkve. Kao na neku komandu odvali se mnoštvo od ringišpila u pravcu crkve, skupa sa Grginom mamom. Bilo je to zadnje i treće zvonjenje. Uto iz crkvenog cintora grunu tri topa-mužara, jedan za drugim, tako da se čula pucnjava u sva tri sela kutske župe.

Topove mužare odrasli su nabijali i punili papirom i komadima opeke. Tim poslom je upravljao Grgić, crkveni tutor. Grgić je u otvor na stražnjem dijelu topa stavio mjericu baruta. Iz vatre je izvukao dugu željeznu, pa vrhu užarenu, šipku i samo je malko prislonuo na barut. Tada top grune na veliko veselje odraslih a pogotovo djece ....

Taj odgovoran posao obavlja tutor Grgić na velike svetkovine i Lukovo.

Grgo odtura i šesti put, proveze svoju besplatnu vožnju, i istom tada zaključi da je zakasnio na ministrantsku dužnost. I to baš na Lukovo, kada se sjati svijet sa svih strana i kada svaki ministrant dobije umjesto četiri osam dvadesetpetparki od sakupljene lemojzne.

Trebat će se to opravdati pred župnikom, kod kuće i možda u školi.

A kako?

- Izać će mi na nos Lukovo, pomisli Grgo napuštajući vrtuljak. No često puta vrludavi su putovi sreće ....

Usput prema crkvi stajala je jedna šatra, u šatri police a na policama razni predmeti. Od šarenog pjetlića koji kad mu pirneš pod rep, kukurikne, crvenog, plavog i zelenog balona, do auta zelene boje koji prevali desetak metara kada ga naviješ. Imao je takav sličan auto i Stevo Rilac. A Grgo je tako žarko želio imati takav auto!

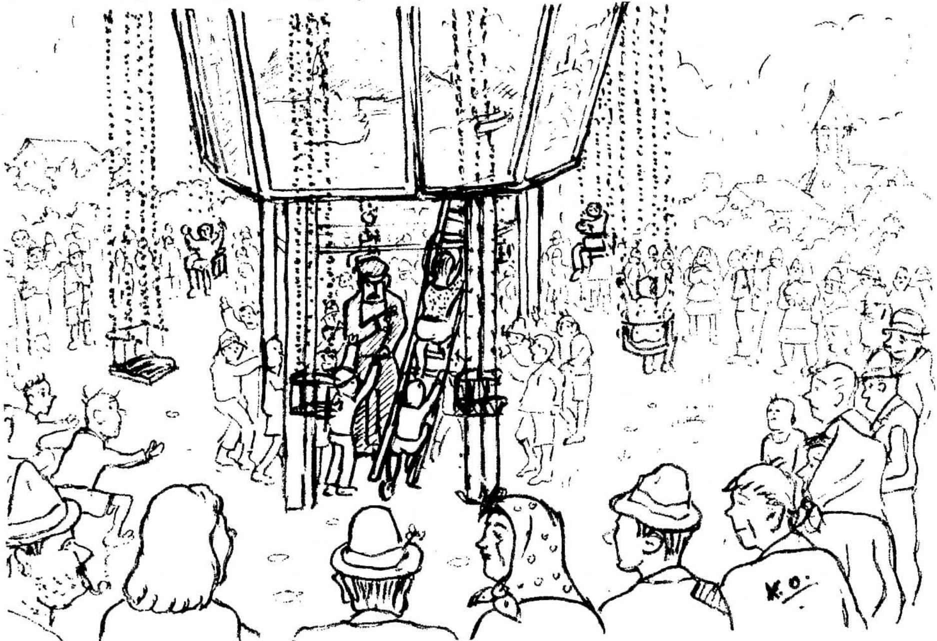
U desnom Grginom džepu od hlača skakutao je dinar koliko je i stajao kupon te igre na sreću stavljen u plavu kovertu. Kao nekim nagonom, bez većeg razmišljanja, pruži Grgo lutrijašu dinar i izvuče jednu plavu omotnicu.

- Broj 27, poviče lutrijaš.

Počeše se gazda iza uha, pogleda još koji put u kupon, pogledom preleti sve police, a ruka mu se zaustavi na malom automobilu. Ali ne zelenom nego nešto manjem crvene boje i isto na navijanje. Luka protrne... Čitavim tijelom prodju neki neodredjeni veseli žmarci.

Kao u omaglici Grgo zgrabi pruženi auto, projuri izmedju grupe ljudi koji su pljeskali rukama, zagrabi izmedju krava i konjskih zaprega, pored bogalja koji su tražili milostinju i pored šatri gdje je kreštavim i već izlizanim glasom pjevala pjevačica. Bane u kuću i padne djed Mati u zagrljaj.

Tog Lukova, manje zbog dogodjaja oko vrtuljka, a više zbog dobivenog crvenog autića dugo i dugo se Grgo sjećao.

XI

K U P A N J E U "B A J E R U"

Peče ljetno sunce. Odjednom lak povjetarac-lahorić zanjiše lišćem na jabukama i ostalim voćkama. Kažu da ljeti točno u podne puhne vjetrić. Valjda da najavi podne radinim ljudima koji su daleko negdje na polju ili livadama.

Grgo se s ostalim ukućanima dobrano naručao. Poslije svega, slatki nabujak od jabuka i riže preliven jajima. Da pukneš od milote....

- Grgo, moramo na livadu poslije podne sakupiti ono sijeno. Namiču eno neki oblački, reče djed Mata; prekriži se, pokrije ćelavu glavu šeširom i ustane od stola da se začulo škripanje u svim djedovim zglobovima.

Ništa goreg na svijetu nije djedo mogao izmisliti.

Prema dogovoru od jučer Grgo je trebao, odmah poslije ručka, doći do Djuke - sabirališnog mjesta radi odlaska na kupanje. Svi će eto doći veselih i razdraganih lica, a Grgo će s grabljama preko ramena krenuti u pravcu livade .... I to zbog jednog jedinog oblačka koji će otići onako kako je i došao. Pravac njegova kretanja samo slučajno presijeca Kute i djedovu livadu.

U takvim teškim trenucima trebalo je donijeti brzu odluku.

Grgo ne reče nikom ni riječi nego se izvuče na dvorište. Polagano i neprimjetno umače u vrt, preskoči ogradu i stvori se u susjedovom vrtu. Kod Gerićevih izbije na cestu. U crnim glot gačicama, majici s kratkim rukavima, bos i ošišane glave, neokrečući se, pohita Djuki .....

Zadihan, uzbudjen, i zbunjen upadne u Djukino dvorište. Tu već zatekne Drageca, Janka i Icu Katića. Svi u crnim gačicama osim Drageca... Mislio je s njima ići i Stevo Rilac. No sigurno je poslije ručka zaspao. Bolje je i ne ići s Rilcem, jer slabo ili bolje rečeno nikako ne zna plivati. Bučka se pored obale, držeći se za žilu kakve vrbe. U plićaku .... A vrišti kada ga netko samo malo polije vodom. Kad izadje iz vode sav se naježi i cvokoće zubima pa makar grdno palilo srpanjsko sunce.

- Bolje da i ne ide Rilac. Rilac je trebao biti žensko, reče Grgo.

Još tamo davno, kada se tik Kuta gradila željeznička pruga, za nasip je kopana zemlja pa su uz prugu nastale velike jame. Te se jame nazivaju "bajeri", a željezničari im dadoše službeni naziv "materijalgrabe". Kada u proljeće zaredaju kiše, bajer se napuni vodom. Ljeti je to kao stvoreno mjesto za kupanje. Doduše s higijenske strane gledanja bilo bi bajeru dosta prigovora. Naročito kada nekom turneš glavu pod vodu pa taj grcne žutu od žutulje zamazanu vodu. Ali opet ne pamti se da se isto od te vode razbolio ili možda odvezen u bolnicu. A to je bilo glavno .... Voda u bajeru Grgi i Djuki do prsa. U sredini je najdublja do grla. Onima manjima seže i preko glave.

I dok sunce gadno pali, prašnjavom cestom u oblaku prašine krenulo društvo u crnim gačicama prema bajeru ili materijalgrabi, kupalištu kutske djece.

U bajeru i oko njega bilo je vrlo živo. Skupilo se puno djece, pretežno iz naselja s druge strane pruge. I u tu galamu, ciku, vrisku, lupetanje nogama po vodi, u tu dobrano požutjelu vodu od žute zemlje ilovače, ali zato toplu i ugodnu skoči Grgo i za njim ostali.

Dvadeset metara od bajera ostavili su svoje košulje ili majice u hladovini jedne vrbe. Svi su imali crne glotene gačice, osim Drageca. Dragecov je djed bio željezničar. Jednom je sa cerade, kojom je bilo prekriveno sijeno na nekom vagonu, odrezao dobar komad. Od tog komada mama je Dragecu sašila hlače. Od tih hlača malo kad se ljeti Dragec rastajao. Kupanje je medjutim bila iznimka pa je hlače ostavio s ostalim stvarima kod vrbe.

- Hlače od cerade! To su hlače od vražje kože, dirkala su djeca Drageca.

Nedaleko od bajera Konakovićeve su kćerke čuvale tri krave. Dok je jedna bila zadubljena u neku knjigu, krava pasući korak po korak dodje do vrbe. Pod hrapavim kravljim jezikom stvore se i Dragecove hlače od cerade, koje poče mljeti širokim zubima kao da preživa. Na svu sreću to opazi Djuka.

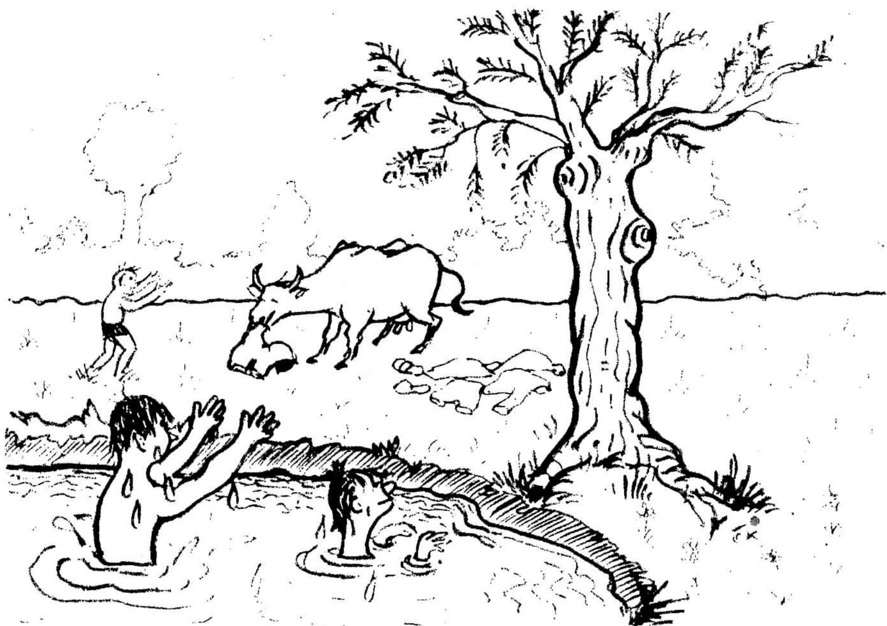
- Pojede krava Dragecove hlače, oj .... poviče on.

Skoče oni najbliži, navale na kravu rukama i galamom, a Grgo nekako uspije izvuči hlače iz kravljih ustiju.

Svi prasnu u grohotan smijeh.

Istom kasnije se ustanovilo da su hlače izdržale i ovu kušnju, a da je samo na nekoliko mjesta bilo nekoliko rupica. Nešto teže, prisjete se kupači, dogodilo se Katiću na placu za vrijeme nogometa. Katić je skinuo košulju i ostavio je iza gola. Zabavljen igrom nije ni primjetio da se jedna krava, koja dnevno pase na placu, približila skinutoj odjeći i njegova se košulja našla u kravljim ustima.

Golman Vala Blažićev koji je bio najbliži skoči i zgrabi za onaj kraj košulje koji je još virio iz kravljih usta. Trgne snažno... Jedan rukav osta u kravljim ustima... Kako je Vala došao navečer kući s izžvakanom košuljom bez jednog rukava i što je sve doživio nije teško pretpostaviti. Jer tekstil je tada bio skup .....

U dobru vrijeme brzo prodje. Tako je to bilo i ovoga puta.

Kada se sunce već dobrano približavalo svojem zalasku, na napola osušene gače kupači obuku košulje i majice i istim putem krenu kući.

Cvrčci su zagudili svoju divnu pjesmu.

Digla se ponovno prašina na prtenom putu, a tamo u središtu Kuta oglasi se zvono.

- To se objesio šikutor Marko, reče Grga.

Zvono je bio znak da su se sva djeca morala naći u svojim dvorištima. Zbog toga im tijelom prodju kao neki žmarci a pogotovo Grgu koji je uz to načinio velik prekršaj. Za vrijeme kupanja na to je Grgo bio posve zaboravio ili dobrano potisnuo nekud u podsvijest. Sada kada je svakim korakom bliže kući taj mu prekršaj izgleda sve većim i većim...

Korača tako u večernjem sutonu kolona kupača, kojima će reći, kad ih 1. rujna ugleda ponovo njihov učitelj:

- Kako ste pocrnili kao vragovi a omršavili od tog kupanja kao oguljeni zecevi.

Već je bio debeo mrak kada se Grgo oprezno privukao kući. No začudo svi prozori su bili osvjetljeni što inače nije bio običaj. Približi se mladim bagremovima koji su rasli ispred kuće ali i odanle nije ništa mogao vidjeti. Jedino rješenje je bilo popeti se na lipu. I za tili čas Grgo je sjedio na jednoj lipovoj grani.

- Au, začudi se Grgo. Iz Šašinaca došla tetka sa dvije kćerke, Grgine sestrične. Upravo se spremaju na spavanje....

Uto na ulicu izadje djed Mata.

- Gr g g o o .... poviče djed šta ga je grlo nosilo.

Nedugo zatim izadje majka.

- Grgoooooo...o Bože, gdje bi moglo biti to dijete, sebe samu zdvojno upita majka.

Grgo, sjedeći na jednoj odebljoj lipovoj grani gdje izmedju lišća proviruje svijetla mjesečeva glava, osjeti da briga koju ukućani pokazuju za njim može ići samo njemu u prilog. Sidje s lipe i odluči da još jedno vrijeme pričeka. Bar da i tetka ode što prije na spavanje pa će otpasti obvezno rukovanje i ljubljenje čega se on, odkako se sjeća, pribojavao i stidio. Ljubljenje pri isplaćaju na željezničkoj stanici se doduše isplati. Primiš od tetke srebrnasti novčić i otareš vješto usta da nitko ne vidi... Kada su na koncu gosti legli u drugoj sobi, Grgo se uplašenih očiju, bosih, prašnih nogu pojavi na kuhinjskim vratima.

Nekoliko upitnih riječi, riječi prijekora i olakšanje za ukućane...

Grgu djedo pogladi po glavi dok je pio slatku bijelu kavu i zagrizao kifle. Kifle, fine, pekarske, baka Verona kupi uvijek kada dodju gosti.

Što je bilo najvažnije, Grgo je saznao da su gosti omeli djeda da ode na livadu. Dobro da nije ni išao, jer oblačić je došao i prošao a da nije prosuo niti jednu kap kiše na kutske atare.

Zbog dolaska gostiju Grgo je ovu noć prespavao u kuhinji na sečiji. Ovaj puta prošlo je i bez obveznog večernjeg pranja nogu. Prašnjavijih nogu nego što su bile prije odlaska na bajer ....

I Grgo na kraju zaključi da je sve skupa prošlo u najboljem redu.

Zato usnu brzo zdravim snom.

XII

O P I C A I A V I O N

Grgina školska torba sa pločicom, pisaljkom i knjigama visjela je o klinu na zidu. Bio je to znak da su školski ljetni praznici u toku Šarko opružio sve četiri noge i dahćući isplazio jezik Tako nešto Šarko radi samo ljeti Grgo je stajao za stolom i glasno čitao priče iz knjige koju je kao nagradu dobio na kraju školske godine.

- Djedo, daj mi malo vode, reče Grgo

Zaškripi stara sečija. Zaškripe u koljenima djedovi zglobovi koji je kostobolju zaradio u ratnim rovovima daleke Galicije. Grgo ispi na dušak vodu iz limena lončića, djed ga pogladi po glavi i reče kao za se:

- E valaj čita k'o biskup ....

Djed Mato bi sve učinio za Grgu. Napravio mu je saonice, često puta ručni rad od drveta i sve ostalo što mu je Grgo zapovijedio Kažu da se još u jačem obliku nego prema vlastitoj djeci ponovi ljubav djedova prema unucima. Odjednom na vrata bane Janko i poviče:

- Opica na placu, i nestane. Grgo potrči za Jankom ostavivši otvorenu knjigu i djed Matu na sečiji.

Oko čovjeka crne puti, izlizana masna šešira i velikih brčina sjatilo se podosta znatiželjnika. Medju njima ponajviše djece. Iako je bilo ljeto, crni čovjek je nosio "rajthozne" i odeblji kaput. I taj, tko zna odakle dolutao strani čovjek održao je na oduljem lancu pravu pravcatu .... opicu. Zaista je vrijedilo to pogledati.

- Pokaži, Olga, tako se zvala opica, kako djak plače, reče crni čovjek. Opica stavi prednje noge na oči, stalno pogledavajući na gazdu.

Nasta smijeh sakupljenih malih i velikih Kutnjana.

- A sada Olga pokaži kako se frajle vole šminkati i dotjerivati! Olga prihvati ogledalce koje joj pruži gazda i stade se u nj ogledavati. Ručicama je češljala kosu, pravila pokrete kao da pudra lice ili da maže crvenilom usta ... Opet se prolomi smijeh.

A kada je malo-supijani Pero Preksavec bacio čik na zemlju, gazda zgodno iskoristi tu priliku.

- Olga, ponovo će gazda, sada pokaži dobrim ljudima kako pravi čovjek puši cigaretu.

Olga pažljivo primi čik, stavi ga u usta ... Gazda snažnije zadrma lancima, opica baci čik i bojažljivo pogleda gazdu. To je bila kao završna točka predstave što bi popraćeno glasnim smijanjem i pljeskanjem. Gazdina djevojčica u dugoj šarenoj suknji zareda "defom" medju gledaocima. Netko stavi polić, netko dvadesetpetparku. Neki susjedi donesoše komade kruha, čvaraka, netko komad makovnjače. Bio je to znak da je predstava završena i da će se nova nastaviti negdje opet u Kutima, ali na nekom drugom raskrižju. Opica skoči gazdi na rame, za gazdom curica a za njima krenu samo djeca da još jednom dobro vide iz bliza opicu koja ih podsjeća više na nekog od ljudi negoli na nešto iz redova životinjskog carstva.

Roko Pišpek, koji je sjedio u klupi odmah ispred Grge, imao je neke čudne uši, udubljenije očne šupljine nego ostala djeca a i donja vilica mu je bila izbočena više nego ostalim. I sada kada je Grgo išao iza opise sjeti se toga i poviče Janku:

- Ej, ljudi opisa je slična našem Pišpeku!

Dječurlija prasne u smijeh.

- Ne, ne, Grgo, Pišpek je sličan opici, doda Janko ....

Idući putom u oblaku ljetne prašine djeca se nisu mogla nagledati opice koja je, eto, tako jako slična njihovu drugu iz školske klupe ....

Dani u Kutima, pogotovu ljeti, kada su u školskom dvorištu bile složene školske klupe zbog krečenja učionice bili su jedni slični drugima. Zbog toga je pojava opice i njen nastup na otvorenoj sceni kutskih raskršća bilo pravo osvježenje, pogotovo za djecu. Novih pričanja bilo je opet bar za dva dana.

Da se dogodi opet nešto novo, pobrinuo se, nitko drugi, nego jedan avijatičar sa svojim avionom! I to upravo oko podneva, tri dana po odlasku opice. Šikutor Marko je bio baš odzvonio podne i time pozvao Jandričku i ostale na molitvu. Grgo je s ukućanima bio baš pri objedu.

Ponekad je nad Kutima znao zazvrndati avion. Tada bi kutska djeca izletjela na dvorišta, podigla nosove uvis i pratila avion sve dok se nije pretvorio u makovo zrnce.

No ovog puta nije bilo tako.

Janko opet doleti samo do Grginih vrata i u trku poviče:

- Srušio se, Grgo, a v i o n .....!

Grgo skoči kao ošinut, zapne laktom za djedov limeni tanjur i nesta kroz vrata. Ulicom prema placu trčala su djeca, odrasli i žene. Trčalo se bezglavo do placa, pa kroz kuruzišta. Zatim kolona trkača izbi na strništa, pa opet u nečije kuruze. O tome da se čini neka poljska šteta, nije se uopće pomišljalo. Jer u pitanju je bio avion. I čovjek u avionu ....

Od pravca Brestovca probijala se duga kolona znatiželjnika. I ushlapireni trkači iz Donjih Kuta dobro su se orijentirali i trčali prema jednoj zamišljenoj točki gdje se prema svim procjenama trebao srušiti avion.

Grgina skupina trčala je kroz nečiju nepokošenu zob i izbila na prašnjavi puteljak. I kada su zakrenuli pored velikog hrasta, koji je nekoč malo očešao grom, tu kao na dlanu, na Obelićevim livadama stajao je čitav, pravi, pravcati avion. Onaj koji leti kao ptica nebeskim visinama i čije brujanje podiže kao na komandu glave kutskih malih i velikih žitelja.

I kada je to mnoštvo gotovo u isti čas došlo sa tri strane svijeta i zaustavilo se tridesetak metara od te velike željezne nebeske ptice, Grgo je istom tada opazio da u . 'ci drži aluminijsku .... žlicu.

Tko zna kako su se tu medju prvima stvorili žandari Kutske žandarmerijske stanice. S puškama preko ramena zauzeli su položaj okrenut prema mnoštvu što je bio znak da nema bližeg prilaza avionu. Valjda je bio takav propis....

Pored aviona u kožnom kaputu, kožnim hlačama i s kožnom navlakom na glavi, u društvu općinskih službenika i nadstražara stajao je pilot i nešto značajno pričao. Livada se zacrnila od naroda. Pričalo se tu i nagadjalo. Naročito su bili glasni oni koji su odslužili vojsku i iznosili svoja iskustva. Žandarima dodje pojačanje. Najednom pilot u pratnji bilježnika i nadstražara krene u pravcu Kuta.

Tog dana gostionica koju vodi Bespalac ugostila je rijetko vidjenog gosta - pilota aviona koji se morao zbog kvara na motoru prisilno spustiti na Obelićeve livade. Nakon nekoliko sati zadržavanja u gostionici, koju su opsjeli znatiželjnici, pilot se opet s pratnjom vratio do aviona. S njim su išli i nekakvi mehaničari.

Kvar je bio dosta brzo otklonjen. Pilot se oprostio od gostoljubivih domaćina, mahnuo sakupljenom mnoštvu, sjeo u avion i upalio motor. Zabruja snažni motor. Podiže se vjetar i skine dvojici žandara kape sa svjetlim šiltovima s glava. Bilo je to jedino čemu su se ljudi toga dana mogli smijati.

Iako je livada bila išarana krtičnjacima, avion se podigao uvis točno desetak metara ispred reda vrba koje rastu na medju Obelićeve livade. Načinio je krug u zraku iznad glava mnoštva kao pozdrav na rastanku i uputio se prema zapadu, upravo tamo gdje ljeti zalazi sunce.

O dogodjaju s avinom svatko je u Kutima imao svoju verziju. Gostioničarove kćerke Micika i Juliška na sav glas su govorile o tome kako je gospodin pilot pohvalio gulaš s kojim su ga ugostile, pa se tako dogodjaj s avionom duboko zasjekao u pamćenje starih i mladih Kutnjana.

I Grgo je po povratku dugo, živo i glasno pričao djedu o pilotu, avionu velikom kao kuća, o žandarima sa nataknutim bajonetama i žandarskim kapama koje je srušio snažni vjetar što je načinio propeler.

Pričao je Grgo svojem djedi i još uvijek čvrsto držao žlicu u ruci.

XIII
D U R M A N O V E "G O L Š T A N G E"

Kada Omer u crvenom fesu prodje kroz Kute s kolima prvih krušaka i poviče: "Kruške ranke", onda je to znak da se već zašlo u ljeto. Kada se oko Omerove naložene pećice na placu okupe ponajviše djeca i kada Omer poviče: "Vruč kesten", duboko se zagazilo u jesen. A kada je taj isti Omer dovezao veliku hrpu lubenica i kad je ono povikao: "Haj bostana", na vrata ljeta pomalo je već kucala jesen...A bit će tu riječi o ljetu.

Djeca oko Malkoćeve kuće imaju nogometno igralište u jednom voćnjaku. Oni oko Dragića imaju veliko, prostrano igralište posipano lešom nedaleko željezničke stanice. Nešto slično imaju djeca oko željezničke ložionice koji imaju i "golštange". Na sporednom, korovom obraslom kolosijeku, smješteno je dvadesetak lokomotiva oštećenih u ratu. Pored nogometa, ovdje se djeca penju i skaču po pravim pravcatim lokomotivama, okreću kotačiće i diraju u svaki zardjali šaraf. No samo Grgino i Djukino društvo nije imalo svoje igralište.

Bio je to veliki propust.

Zbog toga je prema Grginom prijedlogu za igralište izabrana jedna lijepa livada. Pao je i prijedlog da se postave i "golštange". Najzgodnije rješenje predložio je Janko. Ako trgovac Fajglštok ima puno germe, mesar Bespalac puno jegera i ostalih vrsta kobasica, onda trgovac Durman ima puno letava. A od letava se dadu načiniti prave golštange....

Daleko ostraga u dvorištu bilo je Durmanovo skladište dasaka, letava i ostale gradje. Po složenim daskama u potkrovlju skladišta često su se igrala djeca. Jednom se tamo i Janko slučajno našao pa se sada sjetio tih dasaka i letava.

- Ima Durman puno letava, reče Janko....

A Grgi, Djuki i ostalima nije trebalo tri puta ponoviti. Iz Djukinog dvorišta male urotnike protiv Durmanovih letava put je vodio preko placa, zatim uz mosnu vagu. Sakriveni vrtnim ogradama neopaženi dospješe do Durmanovog vrta i skladišta dasaka. Djuka se hitro provukao kroz ogradu na mjestu gdje je bila slabo pričvrštena jedna daska. No umalo u toj hitnji nije pao u duboku jamu s gašenim vapnom. Za njim su krenuli Grgo i Janko, a Dragec i Ico Katić su stajali izvan vrta gdje su primali letve koje im je donosio Janko.

Kada je šesta letva bila prebačena preko ograde, svi su se brzo našli izvan Durmanovog životnog prostora. Pognutih glava uz vrtne ograde vraćala se kolona pučkoškolaca, s bijelim jelovim letvama. Preko placa, istim putem kojim su ranije išli, došli su do Djukinog vrta, odakle su zašli u dvorište. U Djukino dvorište, zbog mjera opreza, nisu zašli s ulične strane.

Kad ih opazi Djukina majka, koja se vraćala od svinjca s praznom simplom otvori široko oči i upita:

- Odakle vam sada te letve?

- Dao nam je Pantelićev čača, nešto tako ili slično promrsi Djuka. Majci se nekud žurilo pa je i ova zadnja prepreka bila prebrodjena, iako se ona još dva puta bila nekako sumnjivo okrenula i bacala poglede sad na letve a sad na djecu....

Djuka je znao gdje je čekić, pila i čavli. Buduće golštange radit će se eto u Djukinom dvorištu. No znalo se da Djuka ima najjače palce i ruke, pa je bio red da on bude i glavni majstor. Poprečne letve nisu rezali, a one uspravne su skratili. Djuka je uz pomoć ostalih čavlima spojio dvije kraće letve s jednom dužom i evo... prve golštange. Pažljivo su je smjestili iza staje, daleko od bilo čijih očiju. Kada su rezali letvu za drugu golštangu odnekle se stvori Stevo Rilac. Onako nespretan i petljav spotakne se i udari letvu nogom. Pila skoči na Djukin lijevi palac i...

Djuka baci pilu i uhvati se za palac.

- Bjež' kući! prenagli se Djuka.

Stevo Rilac se pokunji i ode iz dvorišta.

Djuka turi palac u usta i zatim pljune.

Dogadjaju s Rilcem nitko nije poklonio neku veću pažnju. S Rilcem ili bez njega - ista stvar. I onako ne zna pravo ni udariti loptu, pa od njega nema prave koristi.

I drugu dogotovljenu golštangu stave iza staje.

A kada je ono Rilac pokunjen napuštao Djukino dvorište, stalno su mu u ušima zujale i brundale riječi: "Bjež kući", a i riječi koje je zatim izgovorio poluglasno Djuka: "... da nije nitko Rilcu zucnuo da su golštange od Durmanovih letava." I ova posljednja rečenica nekako se zalijepila Rilcu za uho i pamet. Te noći Grgo i ostalo društvo slatko je spavalo. Svatko je na svoj način usnuo zelenu livadu s lijepim bijelim gizdavim golštangama. Grgo je sanjao da je Djuka sa svojom desnom zavrnutom nogom tako jako opalio da je lopta prelomila poprečnu letvu. Kada se ujutro probudio, bio je sretan jer je to bio samo san. Ali udje u njega neki crvić sumnje ...

I drugima je ta noć bila duga i teško je svanjivalo.

A kada su ujutro još krmeljivih i pospanih očiju banuli kod Djuke, otvorenih usta i začudjenih pogleda slušali su priču Djukine mame:

- Ma odmah su mi bile sumnjive te letve!

- Navečer, več je moj Djuka, taj nesretni kolovodja - pritom baci na Djuku smrknuti pogled - legao u krevet, kad netko pokuca na okno. Što će sada k nama Durmanov šegrt i to sav zadihan, upitam sama sebe.

- Ja sam došao po Durmanove letve, reče šegrt.

- Durmanove letve? Moj Bože, okrene se sve u mojoj glavi. Kakve te letve spopale? rečem a odmah se sjetim o kojim se to letvama radi.

- Ma letve, koje je ukrao vaš Djuka.

Dozovem Djuku iz kreveta i on se u gaćama ukoči kod prozora.

- Kakve letve, prošmrca kroz zube, taj moj nesretnik.

- Letve, znaš ti dobro kakve letve! One koje ste jučer ukrali Durmanu.

- Tko vam je to rekao? počne se izmotavati Djuka.

- Tko? sve osornije će šegrt.

- Ako baš hoćeš znati, nastavi šegrt, rekao je mom gazdi Stevo Rilac da Stevo Rilac... Pritom šegrt ode do vratnica i udje u dvorište.

Svima je sada bilo jasno. Uvrijedjeni Stevo Rilac još sinoć je otišao trgovcu Durmanu i sve ispričao. Stevo je dobio malu čokoladu a šegrta je poslao Durman da donese letve.

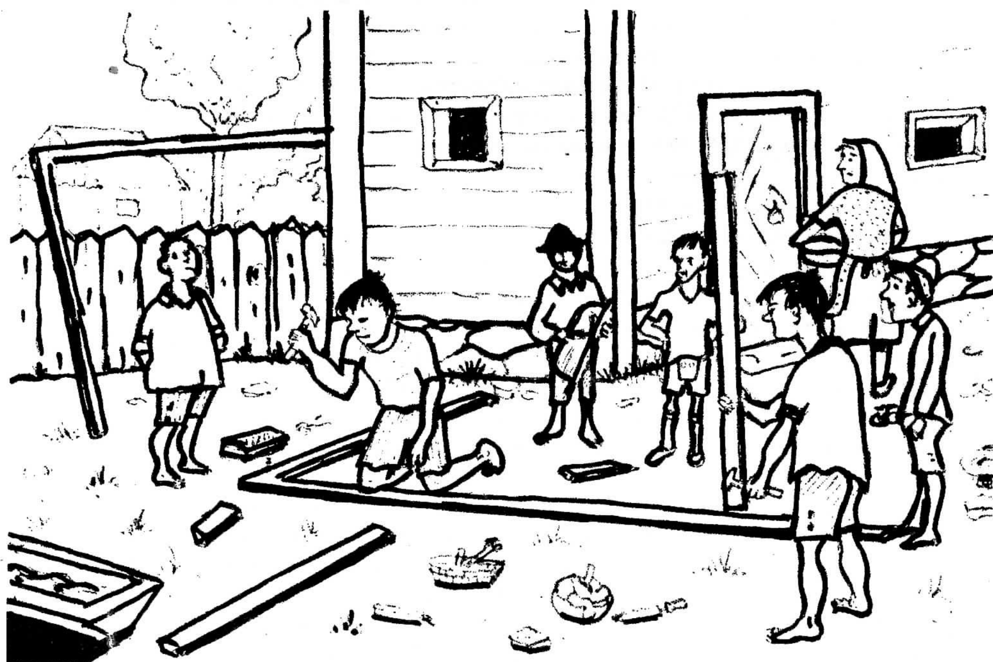
I šegrt jakih mišica rastrga rukama golštange, stavi ih preko ramena i ode... Dobro će to još proći ako Durman sve skupa ne prijavi žandarima, zaključi Djukina mama.

Nasta tajac.

- Stevo Rilac, teška kukavica, reče netko.

- Kakva izdajica, nadoda drugi.

Šikutor Marko povuče za debelo uže i jutarnje zvono na tornju se oglasi. Grgo medju prvima zbunjen i potišten ode u crkvu. Da obavi dužnost i da se šest puta udari u prsa za šest ukradenih Durmanovih letava.

XIV

POKLADE

Kraj je veljače. Snijeg se zadržao uz plotove i na njivama sjevernjačama. Kad počne kiša ona se pretvori u snijeg. Najprije se izmedju kišnih kapi pojavi gdjekoja snježna bijela krpa. Zatim sve više, pa tako od kiše nastane gusti snijeg. Začas se zabijeli sva zemlja. Više je to bljuzgavica, vodeni snijeg kojemu se djeca baš ne vesele jer nije dobar za sanjkanje. I kratkog je vijeka. Čim prestane padati, snijeg se otopi pa ostavi za sobom mokrinu i blato. Kako došlo - tako prošlo, rekao bi djed Mato.

Po vrtovima i voćnjacima se zavuče neki topliji vjetrić. U koritima potoka brza žućkasta voda.... I djedov imenjak s kalendara imao je u tome svoj udio.

Sveti Matija, led razbija.

Ako ga nema, on ga sprema....

Tako crno na bijelo piše u starom kalendaru, a često u veljači tu mudrost zna reći sam glavom Grgin djed Mata. I ovih poklada bilo je tako. Prijepodne kiša, poslijepodne snijeg. Djed Mata nosi u kuću naramak drva i brišući na ulazu cipele od snijega obrati se Grgi:

- Veljača ... premetača ...

- Lani smo za maškarama trčali skoro po prašnoj cesti, reče Grgo.

- E, Grgo, bolje je da te ujede zmija, nego da te ogrije ožujsko sunce, nadoda na to djed Mata još jednu umotvorinu iz narodne meteorološke riznice.

Grgo je za poklade na jutarnjoj misi gazio orgulje. Kod tog crkvenog posla na korušu moraš biti stalno napet. Ako se samo malo nekud zagledaš ili zamisliš pa prestaneš gaziti mješinu, ostanu orgulje bez daha. I kada se u orguljama stanu gasiti brujeći tonovi - ravnatelj Ivić okrene samo malo glavu u pravcu Grge, a to je potpuno dovoljno da se Grgo prene i zavesla nogom novom snagom. Mjeh se napuni novim zrakom i orgulje ponovo ožive.

Ministranti za oltarom dobili su svaki po dinar na koncu službe. Netko od rodbine pokojnika za koga se služila misa, u crno obučen, pruži Grgi srebrnast novčić. - To je posao, pomisli Grgo i čvrsto stisne desetaču. Ove poklade su dobro započele, zaključi Grgo kada se vraćao kući. Došavši kući nešto je Grgo kroz nos prošmrcao kao da je prehladjen. Majka mu skuha lipova čaja. U kući je bilo živo, svi u pokretu. Baka je bila zabavljena oko kiselog kupusa i suhog mesa. Majka je pekla masne pokladice. Napekla ih pune dvije zdjele i sve se danas moraju pojesti, jer je sutra velik post. Možda bi sutra tko od djece mogao pojesti koji masni kolačić, ali odrasli ne. Ni za živu glavu.

Jer takvi su strogi propisi.

Kada se Grgo, ostavši kod kuće, u podne najeo hrane od ukusnih kuhanih suhih rebara do masnih pogački, zaboravio je na prehladu i bolest, te odluči da ove godine obidje to pokladno slavlje i izbliza vidi te maškare. A to je zaista trebalo vidjeti i doživjeti!

Stajao je Grgo kod prozora i upro pogled u prostor izmedju dvije kuće susjedne ulice. I gotovo da nije bilo časa, a da tim prostorom nije netko prošao prema placu,

glavnom kutskom sastajalištu maškara. Što se mala kazaljka na satu sve više približavala brojci tri, na placu je bivalo sve više naroda, mlade djevojke obučene u staru šarenu narodnu nošnju, starci s obveznim lulama i starice ogrnute u tamne berlinske marame. Izmedju tih prolaznika Grgo bi primjetio gdjekoju maškaru. Dopirao je žamor, cikot i galama s placa. Započe i kolo i prosu se živa i vesela slavonska pjesma....

Koštarica i Uštica, to su sela medj vodama
Sisak selo, Jasenovac, tri put sedam dvades e t
Oj djevojko, dušo moja....

Grgo odjednom nesta iz kuće kao miris kamfora iz bočice... I kada majka spazi pognuta Grgina ledja i poviče: Grgo nazad, vidjet će te učitelj ... - Grgo je već nestao iza ugla.

- Abeciju mu dječju, izreće djed Mata najveću svoju psovku. Nestade Grgo u žamoru glasova, mnoštvu šaroliko obučenom i svakojakim maškarama. Tu i tamo prošara zrak pokoja bijela snježna krpa.

Cestom u kalopu projuri na konju pravi pravcati beduin.

Za njim kauboj pucajući iz dječje čeparice... To su bile prve maškare koje je Grgo opazio. - Pogledaj tamo Omera prodavača kruški ranki i pečenih kestenova! Šoip ga vozi u sladoledarskim kolicima. Omer ima neki crveni tuljak na glavi, u ruci drži novu, novcatu noćnu posudu punu vina. U desnoj ruci lamata Omer s parom mesnih kranjskih kobasica. Zagrize Omer kobasicu i zatim zalije vinom iz noćne posude.

- Navali narode, poviče Omer, a očima koluta, glas mu nekako ohrapavio. Bit će Omer pijan. A taj narod se od smijeha hvata za trbuhe pune kiselog kupusa, suhog svinjskog mesa i "krafna".... Tko zna koja to žena iz Kuta, obučena u ciganku s crnom maskom preko očiju, "gata" iz karata nekim veselim znatiželjnicima. Svi od smijeha lamataju rukama i cikoću.

Posred ceste kreće se avion...

Propeler, trup aviona i krila od drvenog kostura preko kojeg je vješto nalijepljen papir. Sve je to stavljeno na točkove od kola i ornica. Po bljuzgavici ispod donjeg dijela aviona koračaju dva para cipela. Vide se noge samo do gležanja a to je pogon koji tjera avion. Za avionom djeca, ona koja nisu isto kao i Grgo u školi. Napola bolesni pa pobjegli od kuća, ili ona djeca čiji roditelji ne vode previše brigu ni o djeci ni o školi.

Od strane Bagremovca cestom se kreću četiri kravlje glave sa zvoncima oko vrata. Tamo je negdje i klaonica pa se pojava kravljih glava na ljudskim nogama i tijelu dala nekako protumačiti. Prošao je, u toj rulji i Grgo pored škole. Zaklanjao se za ljude i stabla i dopro tako do placa. Tu sve vrvi od ljudi i maškara... Uto netko poviče:

- Eno vlaka od Brestovca...!

Svi pogledaše u tom pravcu. "Vlak" je vukla "damferica". Bio je to stari Palošev vršaći stroj sa visokim dimnjakom. Za damfericom su bila prikvačena obična seoska kola, ali tako urešena čilimima da su nalikovala na male vagone. U desetak takvih maškarskih vagona sjedili su Brestovčani sa bocama vina u rukama i rumenim obrazima.

Oko vlaka jašile su maškare obučene u stražare i žandare. Za to su im dobro poslužile stare vatrogasne uniforme. I kada je taj vlak na čelu s damfericom, iz čijeg je dima suljao dim, došao na sred placa, opet iz pravca Brestovca u trku se stvori desetak kauboja. Nasta metež i pucnjava iz čeparica. Konji se propinjali na zadnje noge. Pratnja ovog pokladnog vlaka uzvrati paljbom iz čeparica. I kako su "kauboji"

ispucali sve svoje čepove ne preostane im drugo nego da se dadu u bijeg prema Bagremovcu.

Vlak nastavi mirno vožnju prema Donjim Kutima, da ga vide i u drugim selima. Idući za vlakom Grgo se stvori opet na cesti pored škole koja je od ceste bila uvučena dvadesetak metara. Školski prozori su bili načičkani dječjim glavicama. Na prvom prozoru, vidi Grgo, nadlaktio se glavom učitelj.

- Molim, vidim Grgu! Molim, eno Grge! poviče uglas Stevo Rilac, misleći valjda da će zato dobiti kolajnu.

- Da ste svi k'o Grgo i ja ne bih bio sada tu, reče učitelj. Svi se tome ko začude. - Oho, ote se Djuki iz usta i pljesne rukama.

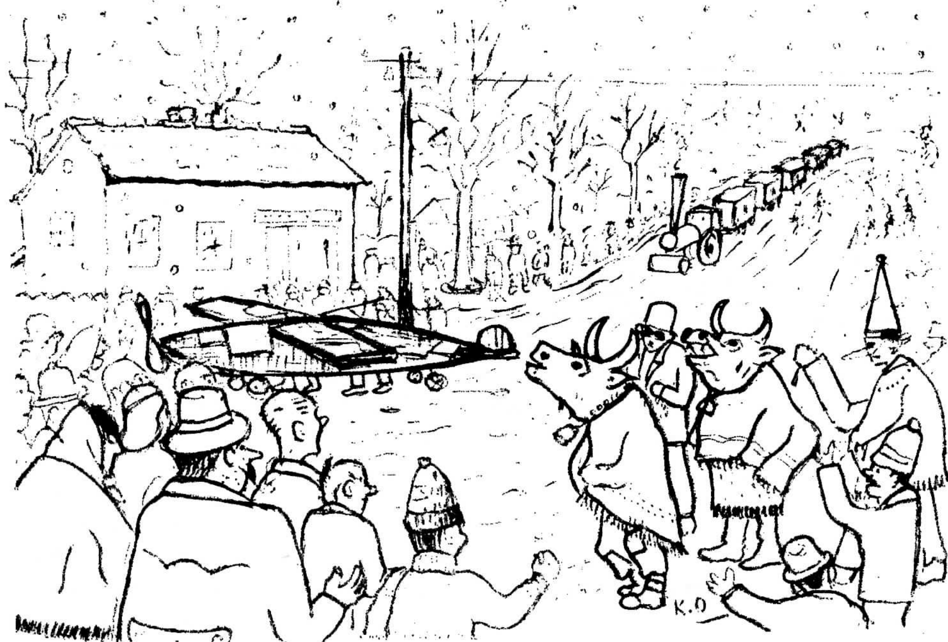
Sutradan začudo ništa učitelj nije pitao Grgu zašto nije bio u školi. Poklade bile i prošle. Ostao gdjekoji masni krafn i nadošao teški i strogi post....

No u petak, kada je župnik došao na vjeronauk i kada mu je, šećući se razredom, Grgo upao u oči, sjeti se Omera sa "nokširom" u ruci i Grge kako mu se smije. Sjeti se razularenih i pomalo pijanih maškara, psovke i nevaljalštine. Sjeti se kako je kroz okno prozora župnog dvora pored tih raspojasanih maškara vidio glavom Grgu. Stane malo i zastane kod Grgine klupe.

Stajao je samo jedno vrijeme.

No kada je župnik otišao od Grge, kada je malo zatim zazvonilo i kada su se djaci našli na cesti sa školskim torbama preko ramena, dobrano se crvenilo Grgino lijevo uho.

A to uvijek tako biva kada župnik ne upotrebi svoju ljeskovaču.

XV

SLATKI KURUŽNJAK

Dosta udaljeno, preko pruge bilo je smješteno Trupnovopolje, naselje sa desetak domova doseljenih Zagoraca. Iz jedne od tih kuća podignute na podsjek dnevno je, s lanenom torbom preko ledja, više trčkarao nego išao u školu Matek Šobat. Šeširić na glavi, ispod njeg na čelu čuperak Matekove kose, proljetne pjege oko nosa, hlačice sežu ispod koljena kao dvije sviralice i bose noge stalno u pokretu. Eto Mateka Šobata, Grginog školskog druga.....

U školu se išlo čitav dan, prije i poslije podne. Djeca su odlazila kući na ručak, a u jedan sat sjedala bi ponovno u školske klupe na nešto lakši poslijepodnevni posao: crtanje, gimnastika, ručni rad. .. Oni djaci čiji su domovi bili udaljeniji od kutske škole ostajali bi u školi. To se zvalo "preko podne". Ti bi učenici ponijeli u svojim torbama nešto da prigrizu: kruha namazanog pekmezom, slanine, sira ili bazlamaču od kuruznog brašna. Medju onima koji su ostajali "preko podne" bio je jasno i Matek Šobatov. Zbog toga je Matek uz obveznu pločicu i ostali pribor dnevno nosio dobar komad kuružnjaka. U zimi je, pored kruha kao od žuta zlata, na dnu torbe nosio u slanoj vodi kuhano nabubreno zrnje kukuruza. Kao što su neka djeca jela slatkiše, tako je Matek jeo oslane nabubrene kukuruze.

Kažu da nitko na svijetu nije znao ispeći slasniji kruh kuružnjak od Matekove mame. Kad je Grgo ponedjeljkom ili poslije kakvog blagdana donio u školu "krafn" ili "buhtu" obvezno se mijenjao s Matekom za njegov kuružnjak. Kako su Mateku odlično prijali slatki Grgini kolači - tako je još sladje prijao Grgi Matekov preslatki kružnjak. Gdje je samo Matekova mama naučila peći tako slatki kruh?

Svatko je do mile volje mogao kod kuće skuhati u slanoj vodi kuruznog zrnja, no nitko se na to nije sjetio. Medjutim mnogi su se sjetili da zaištu od Mateka slasno žuto nabubreno i ispucano žuto zrnje. Nek se sakriju Šajglštokovi i Dumanovi bomboni....

Jednom je i Stevo Rilac dao Mateku za komadić kuružnjaka komad orehnjače, posipane šećerom umotane u papirnatu salvetu. Mateku je ta zamjena bila doživljaj. Rilac se pak poslije prvog zalogaja počeo mrštiti i kašljucati. Rilac - petljanac pomisli Grgo....

Zbog toga što je Matekova mama pekla slatki kruh i slasno kukuruzno zrnje i zbog toga što se Matek s još nekoliko drugova, kad je padala kiša, zadržavao "preko podne" u razredu mnogi su im na tome zavidjali. A imali su i zbog čega! Oni su mogli u sve slobodno dirnuti, popeti se sa zamazanim tabanima na školske klupe, šarati po ploči s ostacima krede.... Za lijepa vremena igrali su u školskom dvorištu "na dva gola". Vječno pitanje lopte riješeno je na najljepši način - sasma slučajno, jer se dobre i velike stvari često puta riješe slučajno.

Ico Katić volio je prirodu više nego zadah školske učionice. U njegovom džepu bila je uvijek za svaki slučaj pračka. Ico je znao za svako ptičje gnijezdo u daljoj okolici. Vješto se penjao po stablima, zavirivao u gnijezda i dirao jajašca. Zbog toga je često puta dolazio s učiteljem u sukob.

Pored vinograda i šumarka na Samar-brdu sinovi advokata Hajnića napravili tenisko igralište i opasali ga visokom žičanom ogradom. Jednom netko od igrača nespretno udari lopticu da je preletjela ogradu i zabila se u neko žbunje baš nedaleko Ice koji je tu krstario s pračkom u ruci i okruglim kamenčićima u džepu što ih nabrao uz obalu potoka na Selištu.

Ico je vješto ubacio loptu u njedra i zatim švrljajući okolo kao da pomaže tražiti lopticu odjednom nestao.... Od onda Ico često ostaje "preko podne" te je tenisica skakutala od jednog do drugog gola. Matekove hitre noge poskakivale su i vješto udarale lopticu, te je ubrzo postao dobar član nogometne momčadi. Nikakvo počenje, kolači i drugo jelo, koje su dnevno ručali kutski djaci u svojim domovima, nije se moglo usporediti sa slobodom i veseljem što se nudi djeci koja ostaju "preko podne".

Stevo Rilac imao je, doduše, lijepu oveću šarenu loptu - zbog koje bi upao ponekad u igru. No kada je on viknuo "henac"..., "henac" se morao pucati pa makar protivničkog igrača u stvari nije lopta ni dirnula u ruku. Ako je lopta prošla centimetar ili dva izvan gola, a Rilac viknuo: "G o o l ...", gol je morao biti. U protivnom Rilac bi uzeo loptu i igri je bio kraj. Bilo je zbog toga svadja i prepirki, psovanja i bogohuljenja, ali uvijek je Rilac "imao pravo" - jer je imao loptu.

No odkada je Ico na vješt način došao do tenisice, nestalo je Rilćeve samovolje. Zbog sveg dobra što sa sobom donosi ono "preko podne", Grgo je gotovo uvijek u podne doletio iz škole sav ushlapiren i tražio baku da mu što brže dade jelo. Gotovo uvijek dobrano je opekao jezik vrućim varivom, kupusom, mahunama ili grahom.... No još bi brže, na opće bakino čudjenje, Grgo napuštao kuću s "ofurenim" jezikom da što prije stigne tamo gdje tenisica tako veselo skakuće izmedju dva gola...

I tako jednom, kada je koncem rujna još uvijek sunce toplo sijalo, trčao je Grgo poslije ručka prema školi što su ga noge mogle nositi. Zavrnuo je iza ugla Dragonerove trgovine, pretrčao mostić da su zatutnjile već dobrano izglodane daske i pognute glave usmjerio se prema velikim školskim ulaznim vratima. A, i kako ne, kad se iz školskog dvorišta glasno čulo: Gool! .."gool! ...gool! graja i pljeskanje.

No odjednom: d u m.

Na samim vratima udari Grga glavom u nešto debelo, tvrdo i ujedno mekano. U što? Na vratima je bio stajao glavom ravnajući učitelj Ivić s rukama na ledjima i mislima u glavi.

Uhvati ravnatelj Ivić Grgu koji je od udarca pao i valjao se po zemlji, za uho i podigne ga u uspravni položaj. Zatim uslijedi pljuska. Bio je ponekad strašan ravnatelj Ivić.

Sav zbunjen i sa crvenim lijevim obrazom proleti Grgo hodnikom pa kroz stražnja vrata, i upadne medju vesele igrače.

- Grgo će nama, vikne netko, a vama Zukolo, koji je sjedio iza gola. I dok je ravnajući učitelj išao prema svojem stanu, valjda na ručak, Grgo se brzo i lako uklopio u žižu igre, zaboravivši ubrzo na netom primljeni šamar.

I kada je školsko zvono prekinulo igru i kada su opet djaci stjerani u klupe, Matek se istom tada sjeti na svoju kvrgu kruha kružnjaka. Turi ruku u torbu, odkine komadić i stavi ga u usta.

- Daj meni malo, reče Grgo Mateku.

Grgo stavi primljeni komadić u usta odgrize zalogaj i usta mu se napune slašću. Slasti najsladjeg kruha na svijetu kojeg zna jedino ispeći dobra Matekova majka.

XVI

C R N I K O Ž N A T I F O T E L J I L I "C R K V E N I Š T A K O R I"

Djaka uhvati najveća želja za smijanjem kada smijanju ima najmanje mjesta. Ne uvijek i ne tako često ... ali kad navre smijanje, teško ga je zatomiti. Dosta je da se Grgo sjeti neke šaljive zgode i to priopći Djuki. Dosta je da netko u školi malo zamuca ili se samo čudno negdje počeše, pa da ih smijeh uguši. Tada stave ruku na usta, izbulje oči, napnu usnice i zacrvene se u licu kao kuhani rakovi. Pri tom stavljaju glavu pod klupu, a tijelo se drmusa od silnog smijanja.

- Mir, tko je to...? više reda radi upita učitelj.

Samo za časak se obojica umire. A onda opet ruke na usta i ponovo izbulje oči iz kojih teku vesele a ne žalosne suze. Kada bi netko skupio te suze, tko zna kakve bi bolesti mogle izliječiti. Eno... puknut će od smijeha... Kažu da je zdravo povremeno pustiti oduška smijanjem. Da, ali ne u školi za vrijeme nastave, nego tamo na placu gdje lopta leti visoko i gdje se može svašta raditi. Medjutim tamo nije smijanje tako slatko kao u školi, i to baš onda kada je u razredu iznimno velika tišina i mir.

Što je zabranjeno, nekako je sladje.

A kako je istom slatko smijanje u crkvi, gdje vlada svetost i sablasna tišina, gdje stalno gori u kandilu vječno svjetlo, gdje za vrijeme nedjeljne službe šikutor Marko svakom turne škrabicu pod nos zbog lemojzne i gdje on tako vješto pali i gasi debele svijeće....

U crkvi je svakako smijanje još sladje nego u školi.

Uz svaku kuću, kao u nekom zaklonu, male ali privlačne Grgine ulice raste jorgovan. U svibnju kada procvjetaju crvenkasti grozdovi jorgovana zamiriši čitava ulica. Neki su je zbog toga zvali "Jorgovan-sokak". Od mirisa ljiljana zna se nekojoj djeci u crkvi smučiti. Miris jorgovana razblažuje zrak, liječi i poboljšava disanje.

Stevo Rilac kaže da njegova mama ima kolonjsku vodu koja miriši isto kao jorgovan. - Može biti, kaže Grga i slegne ramenima. Svibanj je, uz to, najljepši mjesec u godini. Niti je vruć, niti hladan. Uvečer kada zacvrče cvrčci, kad krijesnice izadju na noćno letenje i kad zamiriši čitava ulica od jasmina, bagrema i jorgovana, napune se pluća bogatstva i snage. I svake takve svibanjske večeri u kutskoj crkvi je večernica. Večernica se služi na sporednom oltaru sa ministrantima - početnicima. Grgo, Djuka, Dragec i Pero Žunac sjedili su u klecalama pokraj glavnog oltara u kojima su nedjeljom i blagdanima sjedili crkveni tutori. Na korušu za orguljama svirao je ravnajući učitelj strašni Ivić.

Besposleni ljudi postanu zli, a kako ne bi to djeca.

Pogotovo ako je to mjesto gdje je zabranjen i najmanji smijeh i ako su u nekom zaklonu od župnikovih očiju. I tako Dragec samo malo uštine Žunca. Žunac, da ne ostane dužan, uštine Drageca. Dragec se trgne i nehotice udari rukom Grgu u nos. Nasta malo komešanje....

Pero Žunac je rodjen sa crvenom kosom. To je u Kutima bilo ravno kao da je rodjen sam nečastivi. Babe su vrtjele glavama i zapitkivale se šta bi to Žunčevka mogla

sagriješiti tako jako i veliko da je rodila dijete sa crvenom kosom i pjegama oko nosa. Muž ju već htio istjerati, a roditelji u stalnom plaču i teškim mukama....

No sve je spasila baba Ruža Jelčićeva.

- Ma ljudi božji, pa baka od malog crvenoglavca, pokojna snaša Sofa imala je crvene lasi. Prešlo eto crvenilo na treće koljeno. Zar mali Matić nema malo klapavo desno uho. Isto tako uho ima njegov djed Roko. Tko ne vjeruje neka im zaviri u uše-sa. I tako baba Ruža spasi i rodilju i brak.

I sada u crkvi Dragec dobaci Žuncu:

- Crvendač jedan.

To je, znalo se, bilo Žuncu najveća uvreda.

Svi prasnu u smijeh.

Opazi to sa koruša ravnajući učitelj Ivić. Mane odozgo svojim dugim kažiprstom. Zabavljeno društvo u klecalima medjutim to i ne primijeti. Žunac udari Drageca da mu nekako vrati za ono "Crvendač" te još doda:

- Žvaljavac.

- Pjegavac, nadoda Dragec...

Grga i Djuka uhvate se za usta, gotovo da se ne uguše od smijeha. Ništa na svijetu ne bi zamijenili za ovaj sladak crkveni smijeh. Strašni Ivić prestane sa sviranjem, osovi se i ljutito zaprijeti ponovo svojim najduljim prstom. Župnik okrene glavu prema korušu i zacrveni se u licu. Isto tada malo društvo ministranata dodje sebi. Udare laktom jedan drugoga i sklope ruke. U nutrinji Djuke i Grge još je tinjao snažan smijeh, a u Žunca i Drageca nešto poput osvete....

Djeca se moraju nekoga bojati da se ne razulare i uzobijeste. Tu je ulogu u kutskoj školi preuzeo na sebe ravnatelj Ivić, pa se izmedju njega i učenika vodio mali tihi rat.

S proljećem tako dodje kopčanje. Djeca porežu s očevih gaća i košulja dugmad, i onaj tko će bolje utjerati dugme u jamicu iskopanu u zemlji, taj će drugima iskopčati punu vrečicu dugmadi. Ravnatelj Ivić zabrani kopčanje pred školom, u školskom dvorištu i oko crkve. Jednom riječju na svim kutskim javnim mjestima.

- Ako se danas naučite oduzimati jedan drugome dugmad, sutra ćete na kartama novce, a prekosutra na sajmu ćete zakartati volove! znao je djeci govoriti ravnatelj Ivić. No tko da zatomi urodjeni nagon za kopčanjem. Zbog toga je kopčanje prebačeno na staze udaljenih sokaka ili u pojedina dvorišta, daleko od oba oka strašnog ravnatelja Ivića.

Djeca uvijek nadju zgodno rješenje. Nema djeteta u Kutima koje nije u prašini kutskih cesta naučilo praviti "topove". To je nešto poput tanjurića od blata u sredini sa rupicom. Kada se na tu rupicu pljune i kada se tim "topom" udari o zemlju, on pukne i grune kao crkveni mužar na Lukovo. Samo Stevo Rilac nije znao praviti topove.

No nekako tiho i nenadano na kutskim cestama počeše dizati prašinu i praviti buku prvi motorkotači pa i automobili. Zaprijeti djeci opasnost kojima je do sada cesta bila dobrim dijelom mjesto za igru. I majke u strahu - proture priču da automobili hvataju djecu i odvoze u veliki grad gdje im uzimaju krv od koje se proizvode lijekovi. Nije se to djeci trebalo reći dva puta. Kada su iz daljine čuli zvuk motora, nastalo je bježanje u dvorišta, što dalje od brujeće opasnosti. Tako se, zahvaljujući ravnatelju Iviću i prvim automobilima, kopčanje i pravljenje topova prebacilo u pokrajnje sokake i dvorišta.

No sutradan ujutro, poslije sinočnjeg dogodjaja pojavi se glavom ravnatelj Ivić.

- Oderde ovamo, crkveni štakori, izdere se Ivić s razrednih vrata. U razredu nasta tajac a samo Grgo sumnjivo baci pogled Djuki, Djuka Dragecu a ovaj Peri Žuncu.

- Izlazi van, znaju to dobro oni kojih se to tiče, odredjeni je se izdere Ivić.

Netko u takvom zlu mora biti prvi. Ovaj puta je to bio Djuka sa zavrnutom nogom. Za njim ustane Grgo, pa Dragec i na kraju crvenokosi Žunac.

- Izlazi van i za mnom u zbornicu, reče Ivić i izgubi se s ulaznih vrata.

Svi su u razredu znali da se ministrantima, a ovaj puta crkvenim štakorima, ne piše ništa dobra, a to se dalo zaključiti po glasu i držanju ravnatelja Ivića. Samo je Stevo Rilac digao veselo glavu, trljajući pri tom rukama ispod klupe.

U zbornici je bila fotelja od lijepe crne kože. Tu bi fotelju ponudio Ivić prijatelju ili učeničkom roditelju prilikom posjete. Medjutim, tu su fotelju zapamtili mnogi kutski djaci jer je na njoj strašni Ivić šibom raščišćavao sve probleme i neisplaćene račune.

Tako se dogodilo i ovog puta.

Poslije kraće "prodike" o nećudorednom vladanju crkvenih štakora, prvi je na fotelju s četiri lijepo izrezbarene noge legao i primio kaznu u vidu udaraca šibom Djuka, zatim Grgo pa Dragec. Kako je koji bio gotov, uz plač i vrisku, trljajući rukama zadnji dio tijela nestao bi kroz vrata zbornice.

- I ti si tu crvenglavče, reče Ivić kad ugleda Žunca. Reče i neznajući da je upravo ta riječ bila uzrokom nemira i smijeha u crkvi što je dovelo do konačnog raspleta sada ovdje na crnoj kožnatoj fotelji.

Kada bi ravnatelj Ivić došao ponekad u razred da zamijeni odsutnog učitelja znao je pričati tako zanimljive priče i svoje doživljaje iz dugog učiteljskog službovanja da su ga djeca slušala otvorenih usta. Bilo im je dapače krivo kada je zvonce prekinulo taj divan monolog ravnatelja Ivića. No ravnatelj Ivić znao je prijeći i u drugu skrajnost...

Zbog toga su se svi djaci bojali Ivića, njegove crne kožnate fotelje i šibe lješkovače. Strašna je bila ta crna kožna fotelja.

Dobar a ujedno i strašan je bio ravnatelj Ivić.

XVII

B O R B A   P O D   O R E Š I Ć   G R A D O M

Ponekad se dogodilo da su se djaci, kad su se udaljili od škole, tamo na raskrižju, izmedju sebe potukli. Trebalo je samo da Vesecki malo udari Ježa i da tada nastane gužva. Mali ratnici podijelili su se u dvije skupine: gornjane i doljnjane.

- Zar vas tako uče u školi....?

- Zar vas tako uči učitelj.... ?

Zastali bi prolaznici i dobacivali upitne rečenice, na što se, unijeti u tučnjavu, djaci nisu ni osvrtali. Ako je učitelj slučajno vidio kroz okno svojeg prozora tučnjavu ili ako je o tome Rilac sutradan prijavio, tada se tražio krivac, pa se dogodilo da je dobio batina onaj koji je možda bio najmanje kriv. Ako je učitelj imao vremena, tražio je tužitelja, okrivljene i svjedoke. Tim putem se došlo do materijalne istine. Ako se učitelju žurilo da otpočne rad onako kako ga je kod kuće planirao, moglo se dogoditi da se o tučnjavi na križanju nije ni raspravljalo....

Medjutim stvari izmedju gornjana i dolnjana počele su se neželjeno razvijati. Dolnjana Mirkeca koji se obreo u gornjem dijelu Kuta uhvatili gornjani i zatvorili kod Malkoća u svinjac. Pustili ga istom predvečer.

Kad su dolnjani uhvatili jednom prilikom Malkoća, dobro su ga natukli i bacili mu kapu u potok. Poslije nedjeljnog kola kod crkve dogodilo se da su se i odrasli potukli, pa su i žandari imali posla. Učitelj je zbog toga nastojao da ublaži jaz izmedju djece iz dva dijela sela, ali je šireći ruke rekao:

- Šta se tu može? Vide mali od velikih ....

Kilometar, dva od Kuta, idući preko marvenog placa bio je Orešić-grad. Bila je to zemljišna uzvisina stotinjak metara u kvadrat, opasana dubokim i širokim jarkom. Za vrijeme proljetnih i jesenskih kiša jarak se napunio vodom. To zemljište sada pripada Orešić Karli Kažu da je na tom mjestu bio turski grad dok su oni godinama vladali ovim dijelom nizinskog kraja. Kad se ore, naidje se na kamen ili opeku. Kažu da je stari Karla naišao i na turski novac. Priča se da su ispod grada iskopani hodnici i skladišta. Da se ponekad čuje podmukla tutnjava kada konji jače poskoče prilikom oranja. I kako to biva po Orešić Karli i taj nekad davno postojeći turski grad prozvaše jednostavno ljudi Orešić-gradom.

Grgo, Djuka i njihovo društvo živjeli su u donjem dijelu Kuta pa su bili doljnjani. Kad su bili naročito veseli znali bi se zagrliti i idući u jednoj vrsti zapjevati:

- Kraju mani, idu doljnjani....

Kako je Orešić-grad bio u njihovom predjelu, to su često puta otišli do tog grada maštajući o tome kako je on, za vrijeme Turaka, izgledao

Znali su se ponekad upitati zar im ti Turci, o kojima moraju i u školi toliko učiti, ništa više nisu, nakon stotinu godina vladavine, ostavili osim djed Karlovog novčića, pokoje opeke te gdjekoje riječi kao one: za dvorište-avlija, za dvorišna vrata - kapija, za prozor - pendžer, pa peškir, sokak, divan,odžak i druge...

Djeca su na jesen u obližnjim livadama i strništima pasla krave pa su na Orešić-gradu naložili vatru, pekli pečenjake i u žeravici slasne krumpire te su Orešić-grad smatrali vlastitom svojinom.

Kako su u Kute znale zalutati dnevne novine učitelju, predstojniku kotara, ili općinskom bilježniku, netko je načuo da se daleko, na drugoj strani svijeta tuku i bore dva žuta naroda: Kinezi i Japanci. I Grgo svoju četu nazove Kinezima. Samo se po sebi znalo da su gornjani automatski postali Japanci.

Za koju godinu kasnije doljnjani su postali Abesinci, a gornjani Talijani. I opet je učitelj nemoćno širio ruke govoreći da djeca vole oponašati starije.

Jedne nedjelje, kasne jaseni, kada su svi bili obučeni u blagdanska odijela, puče glas da su gornjani zaposjeli Orešić-grad. Za tren Grgo, Djuka, Dragec, Vesecki i još desetak doljnjana s kolcima, buzdovanima i štapovima, na čijem su kraju bili pričvršćeni šarafi krenuše, više trkom negoli pješice, u pravcu Orešić-grada.

Iz daljine opaze pramene plavkastog dima koji se diže uvis. To se gornjani slade pečenim kukuruzima i krumpirima... Četa se raširi i lakšim koracima, koristeći zaklone, stade se sve više približavati Orešić-gradu. Grgo i Djuka su davali znakove rukom te su ostali znali kada trebaju stati a kada opet treba krenuti dalje.

Gornjani su bili proturili glas o svojem zaposjedanju Orešić-grada pa su bili postavili stražare. I nije im bilo teško uočiti približavanje osvetničke čete. Kada se Grgina četa približila na dvadesetak metara iza žbunjeva i hrastovih debla uz gromoglasnu viku nasrnu gornjani na iznenadjene doljnjane.

Stari ratnici kažu da je iznenadjenje pola pobjede.

Tako je bilo i ovog puta. Iako su se Djuka, Grgo i ostali hrabro tukli kolcima mlatarajući oko sebe i udarajući buzdovanima po gornjanima iznenadjenje i brojčana nadmoć učinilo je svoje. Doljnjansko desno krilo nagne u bijeg. Ne preosta drugo ni Djuku da zaokrene i da zavesla svojom zavinutom nogom.

Videći poraz i Grgo nagne u bježanje kroz šipražje, grmove i živicu. Teško je bilo uhvatiti ove nogometaše pa kada su se domogli prvih kuća u Obelić sokaku, zadihani stadoše se prebrojavati. Ježa su ipak uspjeli uhvatiti, dobrano ga namazali po glavi žutom ilovačom i svog ukaljužanog pustili kući. Dragec je dobio kolcem preko ledja, a Djuka kamenom u glavu da je nastala dobrana čvoruga. Na tom mjestu je bila probijena koža a oko toga zgrušana krv. Grgo je stajao s rasparanim novim hlačama. U grmu je, prilikom bježanja zapeo hlačama za nekaki trn koji načini prorez u obliku prava kuta.

– Što će reči mama? promrsi Grgo.

Poraz je bio očit. Jež je zarobljen, zamazan i osramoćen, ostali izgrebeni, podranih hlača, kvrgavih glava. .

– Ja sam Malkoča dernuo kolcem, poče Grgo.

– Ja sam buzdovanom zviznuo Markana, doda Djuka.

I drugi su imali što reći, pa je tim primjedbama, kada su doljnjani došli malo sebi, poraz na neki način bio bar prividno ublažen.

– Tko zna kakvih su oni ostali kvrgavih glava? promrsi Grgo više za utjehu. Ujedno je bio to znak da se razidju svojim kućama.

Nedjeljnji sumrak je bio pun jesenje magle. Opalo lišće divljih kestena i lipe ležalo je posvuda mokro od kiše i magle. Nekako tužno je zazvonilo zvono s tornja večernje pozdravljenje.

– Vruć kesten, začu se od placa Omerov glas, kojim je mamio male i velike kupce.

I dok je Grgo prekoračio kućni prag, vani je bio već gusti mrak.

Kada djak obuče bijelu košulju nešto će ga navući da ode na plac, da se popne ne na bijeli, nego na plavi dud i da dobrano zamaže košulju. Kada obuče nedjeljom bijele čarapice, zasigurno će, iako je suha zemlja, pronaći neku malu lokvicu s vodom i njome poprskati bijele čarape. I ovaj puta je bilo tako, Grgo je nakon nekoliko mjeseci obukao najnovije hlače i, naravno, sada je na njima prorez u obliku pravog kuta...

Ujutro je Grgi mama turila hlače pod nos i održala mu prodiku.

Grgo je šutio kao zaliven.

U školi je Rilac sve ispričao učitelju. Došao je i Ježev otac.

Nastala je velika rasprava. Umiješao se i strašni ravnajući učitelj Ivić. Na red su došli kolovodje s kineske i japanske strane. Pored poderanih hlača Grgi se dobrano šarenila stražnjica. Isto se dogodilo Djuki sa kvrgom na glavi. Loše su prošli Malkoć, Dragec, Mirkec. Crna kožnata fotelja Ivićeve kancelarije nije pravila razlike izmedju dvije zaraćene strane.

Kao i druge i ova bitka brzo pade u zaborav.

Samo kada je Grgo obukao nove hlače, koje su sada bile doduše vješto zakrpane, netko je naveo razgovor na tešku borbu podno Orešić-grada.

A kada su se po običaju ljeti gotovo svi ošišali do gola, da, kažu, kosa bolje raste i ojača korjen, na Djukinoj glavi pokaza se ožiljak.

Tom ratnom Djukinom trofeju znao se ponekad začuditi Stevo Rilčev.

A kako i ne, kada on nije pripadao ni Talijanima ni Abesincima.

XVIII

ČETIRI GODIŠNJA DOBA

Djeca su čula od učitelja da u nekim južnijim predjelima uz more uglavnom ima dva godišnja doba. Jedno je dugo i toplo ljeto a drugo blaga, kišovita i pomalo maglovita zima

- Kako to, čudio se Grgo i njegovo društvo

Kod njih u Kutima postoji četiri godišnja doba, svako sa svojim čarima i tegobama, pa su i tim zakonima.prirode djeca prilagodila svoje življenje. Pa kakvo je to onda kutsko proljeće?

To je žuborenje potoka, rast trave, listanje i cvjetanje voćaka. To je topli dašak zraka i vjetra, to su ponekad nagle kiše, slične jesenskim, s vjetrovima koji gone oblake. Rascvjetane su to breskve i bijeli roj cvijetova na svakoj grančici trešnje.

To su i raznobojni leptiri.

- Ako u proljeće prvo opaziš žuti leptir, čitavu ćeš godinu pobolijevati, znala je govoriti djeci baka Veronika. Zbog toga su djeca bila sretna ako su opazila prvog leptira, bilo koje, samo ne žute boje.

Na Josipovo su djeca išla u grobljansku kapelicu. Poslije službe oko grobova umrlih predaka brali su i slatko jeli kiselicu. Kakva Šoipova alva! Naprosto su osjećali potrebu za tom travom s debelom stabljikom i kiselim listovima. Učitelj je govorio da djeca navaljuju na kiselice u proljeće zbog pomanjkanja vitamina. Duga zima učinila je, kaže, svoje ...

Kada se pak zrak napuni miomirisa bagremova cvijeta, već je to pravo proljeće. Grgo, Matek i ostali rado otkinu bagremov cvijet sličan grozdu i ture ga u usta. U ustima usitne medunasto slatke cvijetove, valjda isto zbog nestašice vitamina. I kada jedan od njih počne hvaliti: " ala je to fino i slatko", svi se tom hvaljenju pridruže.

Grgin sudrug Valent Duzbaba treptao je očima i vrtio nosom Zbog toga ga je majka odvela liječniku. Liječnik je Valenta lijepo primio, pregledao i rekao majci da se tu radi nešto o dječjoj nervozi. Sigurno je medjutim da je to Valent vidio od Mike Bjelićevog kojeg je majka jučer dovela. Rekao je na koncu majci da uz mali savjet i nekoliko batina po stražnjem dijelu tijela obično ta bolest brzo prolazi. Zbog toga trepetanja očima i vrtnje nosom djeca su Valentu govorila da ga "drma struja" I da nekako skrate i dadu novo ime i nadimak, kako to pristoji svakom pučkoškolcu, nazvaše ga jednostavno "Struja". Toliko su se uživili u to novo ime da su ponekad morali duže misliti kako se on zapravo zove.

I taj naš Struja ubere grozdičak bagremova cvijeta, stavi čitav u usta i odjednom: Joj, joj! .. stane vriskati, pljuvati i izbacivati sav sadržaj iz usta. Uhvati se Struja rukama za glavu...

- Ujede me nešto za jezik, prošmrca plačući. I gle, u sadržaju izpljuvanog Grgo opazi uginutu pčelu. Jadnog Struju za jezik ugrizla pčela. Struji će sada nateći jezik, a pčela će uginuti... Stari ljudi sve znaju, pa je baka Veronika stavila Struji nož na ubodeni jezik. - Hladno željezo će zakočiti oticanje jezika. - Drž taj noć na jeziku, dijete, reče baka Verona. Dok je Struja suznih očiju držao nož na jeziku, oko njega su mirno sjedili Grgo i drugovi.

Pa eto i to spada u proljeće.

Nekako kao na smjenu i dogovor poslije bagremova mirisa procvjeta lipa i napuni sav zrak divnim mirisom, koji je tamo davno mirisao i starim Slavenima. I nigdje na svijetu nije tako mirisala lipa kao u Kutima.

Već nekoliko dana učiteljeva žena govori mužu da bi trebao s djecom otići do nedaleke velike lipe te da djeca naberu tog cvijeta od kojeg se zimi da skuhati lijepi i mirisni čaj. I kada je jednog jutra rekla: "Na sve misliš samo na kuću ne", učitelj se razljuti, podigne rukom kosu s čela i prije negoli je to bilo potrebno otidje u školu. Nedugo zatim koračali su u propisnom redu s praznim torbama preko ledja djaci Grginog razreda u pravcu velike stare lipe.

Gotovo su se svi muškarci popeli na veliko mirisno drvo oko čijeg cvijeta su zujale pčele. Djevojčice, te Slavko Prpić koji je iščašio nogu, Franjo Balaban koji se nabo na rdjavi čavao i Stevo Rilac stajali su na zemlji podignute glave diveći se velikoj lipi koja je bila načićkana djecom i šarenim torbama. Lipa je, eto, sada izgledala kao okićeno novogodišnje drvce.

Učitelj je zapalio cigaretu, davao upute onima gore da se čuvaju, da jednom rukom beru a drugom čvrsto drže za zdravu a ne trulu granu, da beru polako, bez žurbe jer da se ima vremena. . .

- Molim, Grgo bere s obadvije ruke, a sa zubima se drži za zrak, vikne odozgo Djuka. Nasta graja i smijeh. Inače, na izletu u šumi, pri nekim radovima u vrtu kao sada pri branju lipovog cvijeta popusti disciplina. Na izletu u šumi možeš viknuti koliko te grlo nosi, zaći u cipelama u mulj šumskog potoka i načiniti drugu kakvu glupost. Do izražaja tada dodju oni koji su inače u školi jako mirni kada se ispituje pjesmica ili kada se ide računati "van na ploču".

Ali odjednom . . .

Tko zna zašto i kako oskliznula se ruka malog Veseckog. Pukne natrula grančica stare lipe o koju je bio zakvačio palac desne noge te započne fatalan pad malog Veseckog. Na tom putu udari o jednu granu, pa to malo k'o zakoči pad, udari opet o drugu nižu granu i tako sve do posljednje koja se savijala blizu zemlje. Tko zna kako, ali upravo je tada ispod velike stare lipe koračala starica Boja koja je iz školskog bunara nosila punu kantu vode. I Vesecki se sa zadnje grane, kao grom iz vedra neba sruči babi Boji na grbava ledja. Boja vrisne i izvali se potrbuške. Kanda odfrkne i proli se voda. S Bojinih ledja Vesecki konačno sleti na zemlju i opruži se koliko je dug i širok.

Rilac podigne ruke u vis, a učitelj baci cigaretu i uhvati se za glavu. Skoči, uze Veseckog i podiže ga od nekog jada uvis. Nešto od udarca, a nešto od straha Veseckog uhvati kao omaglica. Učitelj ga položi pored debla stare lipe.

- Vražja lipa, vražja žena, djavolji čaj. . .!

- Silazi, svi dolje! Polako jedan po jedan! Silazi! kad kažem!

- Bacaj lipu, . . . bacaj lipu iz torbe, jeste li me čuli! Požuti učitelj od bijesa i brige za Veseckim, uzlamatao se rukama, a kosa mu prekrila oči. Sišli djaci na tlo sa torbama preko ledja. Stali svi u stav "mirno", lipov cvijet razbacan okolo njih svuda po travi, a Vesecki blijed naslonjen uz deblo.

- Trk po ženu, reče učitelj. Zatim skupi djake, Veseckog uze za ruku i pogladi ga po glavi. Veseckom bi to milo Ubrzo se stvori uplašena učiteljeva žena. Muž ju ošine pogledom, a ona zgrabi malog Veseckog i požuri s njim što prije do stana. I žena ko žena. Dade Veseckom čašu vode, zatim kocku šećera. Pogladi ga po kosi i poljubi u čelo.

Vesecki živnu i zacrveni se u licu.

Kasnije za vrijeme odmora uze učiteljeva žena tri djevojčice, pokupe pod starom lipom porazbacani lipov cvijet i donesu ga kući. Dobro će doći za čaj u dugoj i dosadnoj zimi. Kad navrne gripa i prehlada...

Eto i to spada u proljeće, ono kutsko.

A ljeto?

To je cvrčanje cvrčaka pred smiraj sunca i za tople zvjezdane noći kad se na nebu zabijeli oblak kumove slame. To je noću svijetla leteća i zato uvijek djeci tajanstvena krijesnica. To je klepanje kose kosca i podmukli zvuk vršalice što dopire onkraj Kuta. To je isto tako kupanje na "bajeru", u potoku na Selištu gdje cijelog dana složno pasu guske pa na potoku u Brestovcu gdje je čista i bistra voda.

Jednom tako na poziv Ice Katića krene Grgo prašnjavom cestom do brestovačkog potoka. Tamo neće biti Mane Pavićevog koji gnjura glavu u vodu slabijima od sebe, i kada grcneš vode, neće te tjerati na povraćanje. Nakupali se tog ljetnog popodneva Grgo i Ico do mile volje. I kada su još sjedeći na travi čekali da im se što bolje osuše glotene gače, Ivo opazi pekara Jozu kako biciklom grabi u pravcu Kuta.

- Kume Jozo, vikne Ico.

Pekar se okrene, a Ico mahne rukom. Stane Jozin bicikl i pekar se osovi na noge. Bez da je rekao jednu jedinu riječ Grgi Ico potrči do bicikliste, sjedne mu na "ramu", pekar zaskoči na sjedalo, zavesla nogom i začas nestanu u malom oblačku prašine iza jedne okuke.

Čudeći se sam sebi, Grgo krene pješice svojoj kući, razmišljajući o Ici i njegovom drugarstvu. I to svakako spada u ljeto.

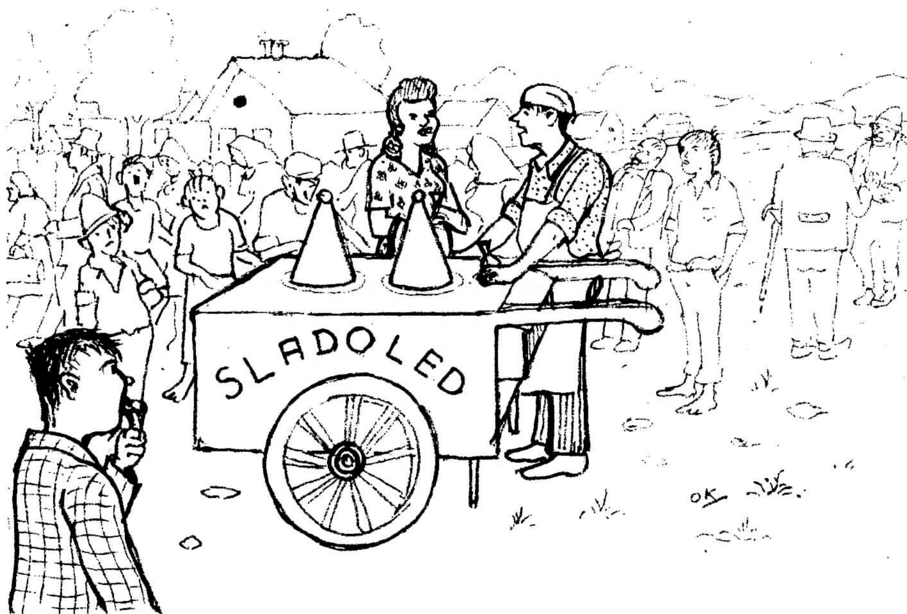
Grgo se ljeti obično nadje na kraljevačkom godu. Tamo možeš kupiti jeftinih krušaka, pod malom šatricom "mačka u vreći" i Šoipovog sladoleda. Jednom uz Šoipa dogurao svoja sladoledarska kolica i Filip, sladoledar iz Gradca. Filipov sladoled nije bio tako dobar i sladak kao Šoipov, ali je bio življih boja. Filip je davao nešto veću "porciju", pa je i oko njegovih kolica na godu bilo isto živo.

No Filip je imao jednu manu. Volio je posegnuti za frakličem rakije. Kad je popio prvu, nekog od svojih malih mušterija poslao je u obližnju gostionicu po drugu (rakiju). Kako su dolazele poldece, Filip je bio sve govorljiviji i sve je glasnije vikao: - Sladoled! ... Navali narode. Jeftino dam, samo da prodam!

Uto se negdje, nakon sedmog frakliča, stvori pored Filipa stara kutska frajla Olga. Crvena usta, kosa nabrenovana na sitno, izlizana kožnata torba preko ruke, pete malo izglodane i izherene, hrapav glas i eto Olge. Filip je Olgu počastio sladoledom. S glasnog govora predju na neko šaputanje. Popila je Olgica i poldecu, jednu i drugu....

Nakon nekog vremena u tom prošteničkom metežu netko opazi da nema Filipa i Olge. Stoje sladoledarska kolica nasred goda u Kraljevcu bez pravog vlasnika. I tko opet zna, tko je prvi počeo. Tko je prvi podigao poklopac od posude u kojoj se nalazi toliko za djecu drag, sladak i čaroban sadržaj. Zna se samo da je nastala velika jagma, da se sladoled grabio rukama i šakama, da ga je bilo po kaputima, točkovima kolica i kraljevačkoj prašini. I Grgo je toga dana osladio usta sladoledom kao nikad u životu. Sutradan se pričalo da je mnoge bolio želudac, da su neki povraćali, a da su neki prehladili grlo. Drugi dobiše proljev. Prisjeo im Filipov sladoled!

I to je svakako kutsko ljeto.

Kada predje Preobražanje, kupanju je kraj i uskoro eto jeseni.

Svud naokolo miris zrelih brajdi i bresaka. S druge strane dopire smrad šljivoša i koma od Pejekovićeve pecare. Magla, sakupljanje vrana po strništima i lastavica po telefonskim žicama. Išarane krošnje žutim, smedjim i crvenim rujnim bojama. A kada Omer zaviče: - Vruč kesten! - i kada se opet oko njega skupe djaci koji su ponovno stjerani u školske klupe na ljeto se već zaboravilo. Rana jesen je bogata. Kasna ... kišna i dosadna.

Starom Josi Geriću pukao čir na dvanaestercu. Hoće li preživjeti? Općinski službenik Matić pao nasred poda gostionice. Volio je Matić jako špricere. Kažu da ne može govoriti i micati desnom rukom. Šlagiralo ga... U svadji dobio Šilobrk nož u ledja. Odvezli ga u bolnicu, a Furdu stražari u zatvor. Urodila šljiva, kažu, bit će svašta. I to je jesen kutska.

Janka nutkali neka pije mošta. Nisu trebali tri puta reći. U Jankovom želucu iskuhao mošt, uzavrli knedli od šljiva. Dobrano se Janko ispovraćao dok nije ispraznio sav želudac. Taj sok od grožđja još uvijek u Kutima zovu mošt, tamo do Martinja. Malo sladi, a malo reže. Gabrić slučajno zabio čep u bure s moštom. Kad tamo izbi teška snaga čep uvis, pa kako ne bi onda eksplodirao i Jankov želudac. Kakva divna kutska jesen.

Bogati su jesenski sajmovi. Šatre i vrtuljci, rika krava i prodanih telaca. Kraj nekog automobila uhvatio neki čovjek, po gradski obučen, sićušnog neobrijanog brdjana i bez bolova i kliješta, samo prstima, vadi mu krnje iz usta. Ljudi se skupili i čudom se čude. Usput prodaje u malim bočicama čudesnu tekućinu. Stavi samo jednu kap na šuplji zub i teška zubobolja prestaje.

- Pomozi Bože, reče Ruža Jelčićeva i prekriži se.

Prodaju se bočice kao Šoipov sladoled.

Jedan Posavljan prodao volove. Dobar dio novca zakartao, drugi dio dao pjevačici u "def". Ostao mu koji metalni novčić i ular preko ruke. Netko kaže da se podsjeti na volove, ili.... objesi. Žandari s nataknutim bajonetama proveli neku ženu iz Bagremovca. Kažu, ukrala cipele ispod Bartoničekove šatre. Pa zar to nije jesen ?

Kada odpadne zadnji požutjeli list s kestenova kutskog drvoreda, kada sa sjevera, tamo iza Plemenikove kuće puhne prohladni vjetrić, zima je pred vratima. Kada u drugom dijelu prosinca na smrznutu zemlju padne suhi snijeg, to je znak da predstoji duga i ljuta zima. Tada djedovi prave unucima saonice, a unuci mažu cipele lojem. Zimsku bjelinu i tišinu tiho uznemiruje zveket praporaca i jeka zvonaca obješenih oko konjskih vratova. Sivo nebo, tamne grane ogoljelih krošanja strše nekud uvis, i svud božja bjelina.

Djed Mata je na prednji dio saonica postavio točak u koji je zabio čavle tako da šiljci vire van. Na osovinu točka je pričvrstio ručke za okretanje. I kada je Grgo jednog zimskog dana dovukao svoje saonice na led smrznutog kutskog potoka, na kojem je vrvjelo od malih klizača, bila je to prava senzacija. Grgo je sjedio na saonicama, okretao točak, šiljci od čavala zabadali su se u led i saonice su klizile. Kud se god Grgo kretao pratila ga je velika skupina radoznale djece. No svakog čuda za tri dana dosta. Bilo je tako i s Grginim saonicama.

Za velike i prave zime na cesti je dobar saonik.

Djeca su znala oko zadnje lijevče velikih saonica pod konjskom zapregom provuči uže od svojih malih saonica. Kad je kočijaš pucnuo bičem, krenule bi zajedno

velike i male saonice. Vožnja je trajala do kraja Kuta. Mali bi sanjkač tada pustio uže, i tako bi se odkvačio od saonica koje su produžile svoju vožnju. Na isti način, s nekim drugim saonicama, pitajući kočijaša: "Jel se smijem prikvačiti"? vratili bi se mali sanjkači svojim kućama.

A šta se dogodilo Stevi Rilcu?

Rilac je imao velike saonice sa sjedalom od "gurtna". Rilac je saonice zvao "rodlama". I tako je on jednom uže od svojih rodli zakvačio za kvaku nekih velikih saonica. I kada je vlasnik saonica izišao iz gostionice, krene i Rilac prvi puta na vožnju s onim "Dal'se smijem prikvačit?" Prije samog polaska naišao Tunja Čulabić, čiji je otac doselio nekud iz Bosne i sjeo iza Rilca.

Kočijaš se okrene i sav crven u licu baci neki čudni podmukli pogled. Udari taj čudan čovjek bičem konje jedno dva tri puta. Konji potegnu i zabrzaju. Prihvate se Rilac i Tunjo čvrsto za saonice i za tren se stvore na kraju Kuta. Kočijaš ponovno pecne konje još življe bičem, okrene se i udari Rilca bičem po ušima. Vožnja strašno ubrza. Vidi Tunjo, bit će zla, pa se jednostavno izvali iz saonica u dubok snijeg pored saonika. Začudo Rilac se sagne i nastavi vožnju. Kočijaš zatim skrene saonice sa glatkog sanika udesno gdje leži netaknut visok snijeg. Dva tri trzaja bičem po konjima i po Rilcu... Konji poskoče na prve noge, ritnu se zadnjim i još jače potegnu. Nalete saone na hrpu kamenja koje je bilo pokriveno snijegom. Rilčeve se saonice iskrenu i istresu svog vlasnika u dubok snijeg. Dok je Stevo Rilac sav uplašen, plačući stresavao snijeg s odijela i lica, njegove su rodle poskakivale prikvačene za saone i putovale tko zna u koje selo.

Ima na svijetu pokvarenih i zlih ljudi. Jedan od takvih je bio i ovaj koji je odvezao bez grižnje savjesti Rilčeve saonice. I priča sa Rilčevim saonicama spada u zimu. A kada opet stane snijeg kopniti i kada ponovo zažubore potoci, eto pramaljeća, a to je već "perpetuum mobile" vječno kretanje i kruženje u vječnim prostranstvima.

XIX

P R V I A P R I L - P R V I M A J

Grgo, Djuka i Janko, zgureni oko jamice, načinjene Djukinim šiljastim nožem, bili su zauzeti kopčanjem, igrom koja obuzme svu mušku djecu u prvim proljetnim mjesecima. Svatko je u kesici držao svoje blago u obliku dugmadi. Bilo ih je svakojake veličine, boja i oblika.

Najviše su vrijedila tako zvana permuter pucad. Ona su se mogla odrezati s očevih svečanih košulja. Bila su bjelkaste boje i svjetlucava izgleda pa je urar Ivan Horvat za jednu permuter dugme plaćao dva dinara, a to je bilo kod Šoipa četiri sladoleda. Tu je pucad urar Horvat upotrebljavao prilikom izrade "oka" na prstenima. Mnogo je takodjer značilo imati malu staklastu dugmad jarko crvene ili plave boje koja je ukrašavala narodnu nošnju Grginog kraja. Za takvu jednu moglo se dobiti dvije pa čak i tri obične puce. Najmanje je bila cijenjena limena pucad nekog žalosnog izgleda odrezana s vojničkih košulja. Tko zna na koji način je ta pucad stigla u Kute i stvorila se u Djukinoj, Jankovoj ili Grginoj kesi saševenih od starih krpa. Da su ta pucad znala pričati, pričala bi zasigurno dogodjaje o bitkama u Galiciji, na Soči i Pijavi, o dekunzima, rovovima, jurišima i umiranju. Oko kopčanja ponekad je izbila svadja. Isto kao i kod odraslih kod kartanja. No hazard je hazard...

Koncem travnja već su gotovo sva djeca bila ošišana dogola. To se reklo "do kože". Doduše Rilčeva mama nije Stevi dopuštala da odjednom šišanjem dogola izmijeni izgled, bojeći se da će u to vjetrovito i hirovito vrijeme prehladiti glavu.

Prvi je bos u travnju u školu došao Matek Šobatov sa Trupnovog polja. Na taj način se štedjela obuća jer su jedne te iste cipele nosila još dva Matekova brata, već prema potrebi. Zatim su se pojavili u bijelim još od sunca neopaljenim bosim nogama i drugi osim Rilca. On je čekao petrovske vrućine. No tada su nastupili problemi oko toga, hoće li se ubosti na kakav trn, žicu ili rdjavi čavao. Bili su to razlozi da je Rilac nosio više sandale negoli je išao bos. Bojao se uz to Rilac još zmija i guštera...

I tako zgureni, bosi i ošišani zanijeli su se mali kopčari u svoju igru. Na Djukinoj ošišanoj glavi bila su tri ožiljka. Jedan je zaradio u bici kod Orešić-grada, drugi kada ga je, zbog neke svadje, kamenom pogodio Ico Katić, a treći ožiljak je uspomena na prvu vožnju biciklom. I drugi su znali imati gdjekoji ožiljak na glavi osim djevojčica koje su nosile duge pletenice. Da se Rilac kojim slučajem ošišao, ne bi mu našao ožiljka da ga svijećom tražiš!

- Eno lastavice, reče Grgo.

Svi podignu glavu sa znatiželjnim tražećim pogledom.

- Prvi april! reče slavodobitno Grgo. Tako mu je uspjelo nasamariti i prevariti svoje drugove, tko zna po koji puta tog prvoaprilskog dana kada je svakom dopušteno da prevari svakoga.

- Eno rode, za koji tren će Djuka.

- Prvi april, kaže Grgo te se tako Djuka nije uspio revanširati za Grginu lastavicu. Sutradan je bio drugi april. No to nije bio prvi pa su prvoaprilske šale i sitne prijevare otišle u zaborav.

Sve se u prirodi odvijalo svojim već ustaljenim redom. Tratinčice su prve podigle svoje bijele glavice sa žutim okom, zatim su ljubičice zamirisale uz ograde i u voćnjacima, narcise su zažutjele svojim ukočenim glavama, djurdjice napojiše okoliš svojim mirisom da tu mirisnu štafetu preuzme jasmin.... Na krilima prolistane šume, raspjevanih ptica i rascvalog proljeća dolepršа i 1. maj.

Dan je bio zaista divan, bez ijednog oblačka, pun nebeskog plavetnila. Ujutro graja pred školom kao i obično. Kada se pojavi koji od učitelja, gromoglasan pozdrav jednog učenika prihvati ostala gomila. I koliko se pute pojavio isti učitelj uvijek su ga kutski djaci pozdravili.

Kada su ušli u razred netko je u Grgin razred donio zelenu granu i zatakao ju o gornji dio ploče. Zatim se stvore opet, tko zna otkud, grozdovi mirisnog jorgovana i drugog cvijeća. Ozeleni se ploča a netko usred ploče napiše...

Danas jeste prvi maj
školska djeca mole fraj...

Kad se nešto učini spontano a ne organizirano, ispadne ljepše i zgodnije nego da se o tome raspravljalo nekoliko dana.

No još na ploči nisu bili napisani ni svi reci, nekoliko minuta prije jutarnjeg prvog zvona, pojavi se na razrednim vratima učitelj. Stane, razrogači oči i opusti donju usnicu. Spuštenu kosu preko čela podigne rukom. Obično mu je kosa pala na čelo kada je bio nešto ljut. Da li se njihov učitelj tog jutra posvadio sa ženom, da li mu se dogodilo neko drugo nepredvidjeno zlo, nitko to u razredu nije znao. Ali su svi dobro znali i tog trena osjetili da je njihov učitelj vrlo ljut...

- Skidaj to s ploče, ... skidaj, stotinu vam vragova!

Svi poletješe na svoja mjesta. Nasta odjednom tajac i što je tajac bivao veći, učiteljeva srdjba, galama i bijes bijahu još jači.

- Bacajte, gamad jedna, bacajte to s ploče! Tko vam je to rekao da sad odjednom kitite ploču, a...?

I dok je učitelj izbuljenim očima s rukama na ledjima, malo pognut, buljio u školsku ploču, Rilac i dvije djevojčice skinu zelenu granu i cvijeće i odnesu nekud dolje, u školsko dvorište gdje podvornik Karlo svako jutro pohranjuje smeće. Jedna je djevojčica obrisala ploču i opet je bilo sve onako kako je toga dana moralo biti.

Učitelja nikad djeca nisu vidjela tako razjarenog. Možda samo onda kada je Vesecki pao s velike stare lipe. Štošta je još izgovorio a od te bujice riječi ništa, ama baš ništa nisu razumjeli.

O prvomajskoj dogodovštini pričala su djeca u svojim domovima. Mislili su, eto, najbolje, da razvesele svog učitelja, da ga nekako obradjuju, a da ih on zauzvrat odvede u šumu na izlet. Bio bi to dogodjaj, umjesto jednog dana istog kao što su bili i ostali dani u školskoj godini, umjesto takvog jednog dana.... izlet!

Ali zbilo se sasma nešto drugo, neočekivano pa time još mučnije.

- E moj Grgo, reče kod kuće djed Mata, gladeći Grgu po ošišanoj glavi.

- E moj Grgo, u veliku napast biste vi uvalili svojeg učitelja da vas je poslušao. Ostao bi on jadnik bez službe sa ženom i dvoje djece. Ili bi bio u najboljem slučaju prekomandiran u daleku Makedoniju, zemlju malaričnu.

- Bez službe naš učitelj? .... Zašto...? Ote se Grgi iz usta.

Dugo, još dugo, Grgo nije razumio prvomajski dogodjaj i postupak njihova učitelja.

Grgo ni svi njegovi drugovi iz IV razreda Opće mješovite pučke škole u Kutima.

XX

NADJEVANJE "IMENICA" I PONEKA NEPODOPŠTINA

Jednog dana Tunjo Djulabić, koji je došao iz nekog sela Bosanske Posavine, ustane, podigne dva prsta i prekine razrednu tišinu:

- Molim, meni se sprdaju čatrnjak....

Razred prasne u smijeh.

- Što? upita učitelj, podigavši glavu od stola gdje je nešto pisao.

- Molim, meni se Djuka sprda da sam čatrnjak....

Još veća graja u razredu.

- Kako kažeš, Tunjo, ...ča, ča,čatrnjak.

- Molim, da.

- Bunar, molim, bunar.... vikne sav razred u jedan glas.

I na kraju se sve razjasnilo. Tunjo je prvih dana po dolasku u školu rekao upravo Djuki da idu na školski čatrnjak piti vodu. Novi djak, a još više nova, neka nerazumljiva riječ učinila je svoje, pa su od tog dana Tunju počeli zvati jednostavno Čatrnjak....

Učitelj se zagrozio da se više Tunji ne smiju sprdati, da to nije lijepo, ni drugarski i da Tunju moraju primiti u svoju sredinu kako se prima novi dobar drug. No i pored toga još dugo i dugo Tunju su svi zvali Čatrnjak. On se na to privikao i nije više tužakao učitelju.

Kažu da nema te sila koja bi mogla nekim administrativnim putem i putem kazni ukinuti "nadjevanje imenica", kako se zvalo davanje pomalo šaljivih, a ponekad i uvredljivih nadimaka.

Tko zna tko je prvi izmislio ime i prikvačio ga Ježu. Odjednom su svi Ježa počeli zvati Findjurin. Jež je bio podosta tjelesno slabiji od ostalih, pa je to ime primio kao sasma nešto normalno. Godine su prolazile i Findjurin je završio pučku školu. Otišao je u dimnjačarski obrt kod starog Preksavca. Izučio je Jež obrt, radio kao pomoćnik svoj crni, ali onda dobro plaćen posao. Odslužio vojsku i vrati se starom Preskavcu. I kada je redom dolazio mjesečno u sve kuće iz kojih je uvis, iznad krova stršio dimnjak, žene su znale jedna drugoj reči:

- Eto, bio je danas kod nas Findjurin i očistio nam peć.

Nitko ga drukčije nije ni zvao, nego Findjurin.

Penjanje po tavanima i krovovima nekako je izdužilo Ježa pa se preobrazi u stasita muškarca.

Uz to je dobro zaradjivao, pa što je više imao novaca to mu je nekako bilo mrskije to ime Findjurin.

Jednog dana s prozora vikne veterinarova žena:

- Gospon Findjurin, sutra ujutro, budite dobri i dodjite nam očistiti dimnjak.

Dimnjačar Jež skupi noge u znak pristanka, ali nekako načini kiselo lice i počeša se iza uha. Kad je Jež nestao iza vrata susjedne kuće služavka upita:

- Gospodjo, kako ste to oslovili dimnjačara?

- Pa kako, pa kako drukčije, Pepice, nego gospon Findjurin.

- Ma molim vas, ta to se njemu samo tako sprdaju, gospodjo, reče Pepica podižući nekako svoj glas.

- Ma nemoj, Pepice! A u u u u... stavi veterinarka tada desni dlan na svoj obraz.

- Au, pa ja sam mu jednom napisala pisamce kada sam ga ono zvala da nam očisti štednjak i naslovila ga, eto crnim na bijelom sa "Gospon Findjurin" ..auuuuu.

Drageca Kapovog zvali su Čipkar.

Njegov je otac imao skladište tekstilne robe jer je bio izučen trgovac. Sa svojim kolima obilazio je sva bliža i daljnja sajmišta. Pored obrade zemlje prodavao je stari Kapov po sajmovima tekstil što je dvostruko punilo Kapov džep. No, za vraga, pored bala platna, tkanina za ženske haljine i ostalog, Kapov je prodavao i ... čipke. Jednom se Dragec kopčao sa Grgom. Nešto su se, kako je to kod kopčanja običaj, posvadili i Grgo u ljutini vikne: - Čipkat jedan! Kako se samo Grgo na to sjetio! Od tog dana Dragec je ostao Čipkar i što je najgore i Dragecovom ocu su prikvačili taj pomalo posprdan naziv. Dragec je otišao u svijet, a istom kada je stari Kapov jednog dana šlagiran i u krkljancu izdahnuo, nestala je u Kutima iz upotrebe riječ, imenica i nadimak Čipkar.

Tako su, eto, nadimci u Kutima hvatali i puštali duboko korijenje. Grgi i njegovom susjedu Janku nikad nije bilo dosadno. Jednom su nasred puta stavili oveći komad kamena i pokrili ga novinskim papirom.

Zatim su otišli u Jankov vrt, legli potrbuške u travu pored ograde i čekali žrtvu. Prvi je bio Tačem, opančarov šegrt. Jurio Tačem sa zafrknutim fertunom oko pasa prašnjavom cestom pekaru. Kao i svi, i Tačem je volio nogomet. I tako bi u tom trku prošao a da ne šutne taj papir...?

Raspali Tačem bosim prstima desne noge po papiru i zajaukne.

Sagne se Tačem, zgrabi rukama prste, a iz palca poteče krv... Jaukao je nesretni Tačem do pekare, a nazad je samo dodirivao zemlji stopalom lijeve i petom desne noge. Kad je iza ugla nestalo Tačema, Janko skokne i ponovo stavi papir na kamen. Nedugo zatim prašnjavom cestom projuri biciklist, umalo pored papira...

Drugi biciklist natjera ravno prvi točak na uzdignuti papir. Ušeprtlja mu se guvernal u rukama i odjednom se opruži koliko je dug na jednu stranu a bicikl na drugu. Kada je dobro isprašio prašinu s odijela, kada je svoju "šiltkapu" ponovo stavio na glavu i kada je ispravio guvernal okrene se nekoliko puta unaokolo. Dobro je znao da se sada netko negdje sakriven dobrano smije njegovoj želji da upravo prvim točkom prijedje preko novinskog papira.

Za to vrijeme Janko i Grgo gušili su se od silnog smijeha iza vrtne ograde.

Jednom su u oveću kutiju stavili nešto zemlje, dva prezrela, požutjela krastavca, pokoji kamenčić i piljevine. Što im je bilo nadohvat ruke. Zamotaju kutiju u bijeli "pakpapir" i svežu užetom. Prilijepe u desni gornji ugao neku staru poštansku marku i štampanim slovima napišu....

Trgovina mješovite robe

IZIDOR BAUER

KUTI

Tako uredjeni "paket" stave uz ogradu na drugu stranu ulice. Dakako da su obojica zauzeli svoj stari zaklon iza vrtne ograde, iza koje je rasla gusta bujna trava.

Prvi je prolaznik prošao valjda ne primjetivši "paket". Drugi je zastao. Okrenuo se nekoliko puta unaokolo. Zatim hitro podigne paket, stavi ga pod pazuh desne ruke i opruži korake. Za tren je nestao iza ugla, skrenuvši u Kolodvorsku ulicu. Istom tada Janko i Grgo požure za njim iz svojeg skloništa. Kad su došli iza ugla vide udaljenog dvadesetak metara "sretnog nalaznika" kako brzo odmotava paket. Najednom podigne kutiju uvis i njome udari o nogostup. Okrene se više instiktivno nego namjerno jer je imao osjećaj da se sada netko dobrano smije njegovoj lakomislenosti i .... lakomosti.

Grgo i Janko vrisnu, pljesnu rukama i nagnu u bijeg sve dok se nisu zaustavili na placu gdje je veselo skakutala prava kožnata nogometna lopta.

Mnogo godina iza toga sjedili su već odrasli Janko, Grgo i Djuka na ogradi drvena mosta podignutog preko potoka koji je krivudao čitavim Kutima. Bila je prava ljetna noć, pun mjesec je plovio nebom a zvjezdice su veselo žmirkale. I bilo je to pravo vrijeme da se povede razgovor o proteklim pučkoškolskim danima.

- Eto svaka generacija nosi svoj pečat, reče Grgo. - Mi smo bili takvi, veseli, puni nekih ideja, želja da se doživi nešto iznimno i radosno. Često puta radije na tudji nego li na svoj račun ....

- Bila su to lijepa vremena, ali, nažalost, neponovljiva, doda Djuka.

- Nema više Čipkara, Tunjo je otišao nazad u Bosnu pa je nestalo i Čatrnjaka. Ostao je još Findjurin. Jedino smrt ili odlazak može zatrti i to ime, nadoda Janko.

- A ono s kamenom i papirom, reče Grgo. Pa ono s paketom i trulim krastavcima, pa ono....

Nastavili su dugo u noć svoja sjećanja.

Na plavom tamnom nebu jedna "zvijezda" načini svijetli trag da se ubrzo ugasi i nestane.

- Moja baka bi sada rekla, da se ugasio jedan ljudski život. Svaki čovjek na zemlji ima svoju zvijezdu na nebu. Kada mu se ugasi zvijezda, ugasi se i njegovo življenje, sjeti se Grgo bakinog kazivanja.

Kada istom na crkvenom tornju izbi jedanaesti sat pruže si ruke i odoše svojim kućama.

XX
PRVI ODLAZAK

Kada je Grgo s vrlo dobrim uspjehom završio završni, četvrti razred Opće pučke mješovite škole u Kutima, stavljena je točka na jedno životno razdoblje. Grgo, Djuka, Rilac, Janko i još neki odluče da krenu u obližnji grad u gimnaziju.

Učitelj ih je posebno pripremao za prijemni ispit. Više nego drugi morali su znati pravilo trojno, kamatni račun.... subjekt, objekt... I jednog lijepog dana početkom mjeseca rujna krenu izabranici s majkama i učiteljem u obližnji grad. Čudno im je bilo u gimnazijskim klupama i još čudnije u klupama nepoznati učenici.

Računski pismeni zadaci bili su brzo riješeni.

S pismenim sastavom takodjer. No diktat je zadao malo više glavobolje. Na koncu jedne rečenice koju je profesor na kraju izgovorio s povišenim tonom, Grgo je znao da dolazi nekakav drugi znak, a ne samo točka. U toj napetosti obrati se Djuki, a Djuka mu pokaza prstom po zraku... okomita crta pa točka.

- Aha, u sebi će Grgo.

- Alaj sam lud, pa tu se stavlja usklićnik.

Janko se mučio i preznojavao. Kada su se svi podigli, na stražnjem dijelu bijelih Jankovih hlača bila je velika mokra požutjela mrlja. Od zla i napetosti Janko je učinio ono što je trebao učiniti u nužniku...

Svi su položili prijemni ispit osim Janka. Bila su im ožarena lica, majkama su se caklile oči, a učitelj je zapalio cigaretu i veselo zabacio kosu s očiju.

Doduše sjenka na to opće veselje je Jankov pad.

I kada se to veselo društvo iz susjednog grada poslije podne vraćalo vlakom kući, Janko je tko zna odakle pronašao nožić i odrezao dugi kožnati remen koji je visio na vagonskom prozoru. Od tog remena načinio je kasnije nekoliko dobrih trajnih žniranaca i nekoliko pari šapsli. Janko kao da nije uopće bio pogodjen padom na prijemnom ispitu. Kod oca je završio zanat. Postat će dobar cipelar.

I kada je jednom jedna pristala djevojka iz Bagremovca došla s majkom da joj prema mjeri načine cipele, Janko je premjerio nogu, pogledo djevojci u oči. Ona se zarumenila.

Nakon godinu dana u Bagremovcu su održani veliki svatovi izmedju Janka i djevojke kojoj je uzeo mjeru za cipele. Čudni su eto putevi sudbine. Kada je ono Janko odrezao u vagonu remen, rekao je po svojem običaju:

- Ima u čitavom vlaku puno takvih remenova....

A kad se Janko ženio nije ni tom prilikom zaboravio na svoju uzrečicu:

- Pa ljudi, od toliko ženskih nogu morao sam i ja uzeti jedan par.

Dragec Vidićev je postao mesar. Tako je htjela njegova mama. Teški su bili prvi Dragecovi mesarski dani. Morao je goniti krave i junice na klaonicu i gledati strašne stvari. Klaoničar je svezano živinče udario tako snažno u čelo ušicama sjekire da je ono jadno od prve palo na tlo. Kasnije je već išlo sve lakše.

Vidio je majstor da Dragec nije stvoren za mesara. I jednom prilikom namjerno pusti majstor tele u dvorište. Dvorište je bilo prostrano pa se tele stalo veselo štrkljati.

- Uhvati tele, reče majstor Dragecu.

Poleti Dragec za teletom. Hvatao ga za rep no ono se izmače. Naletio se Dragec kao nikada do tada. Obli ga znoj...

- Što je, Dragec? poviče majstor.

- Kakav si ti to petljanac pa ne možeš uhvatiti jedno sasma obično tele...

Poleti Dragec ponovo, no tele kao da je dobilo novu snagu. Ili je znalo da će na klaonicu, ili su telci takvi po prirodi.

- Majstore, poviče odjednom Dragec.

- Majstore, dajte mi nož da prikoljem to vražje tele.

- To sam, Dragec, htio čuti od tebe, veselo će majstor.

- Vidim da ćeš postati dobar mesar.

I bilo je tako.

Ico Katić je do svoje petnaeste godine hodao s pračkom u ruci i s kamenčićima u džepu hvatajući ptice. I dok su njegove vršnjakinje bacale poglede na dečke, dok su maštale o nepoznatim danima koji sigurno dolaze, dotle je Ico šarao šumama i divnom prirodom, uživajući u lovu ptica štetočina, pronalazio ptičja gnijezda i odavao pravim lovcima jame gdje se skrivaju lisice.

Lako je naučiti šišati i brijati te je poslom oko tudjih osiguravao kakvu takvu egzistenciju svojoj vlastitoj glavi...

Kome će sada djed Mata pričati kako je kao austro-ugarski oružnik s perjanicom za kapom hvatao lopove po Primišlju i ličkom kamenjaru. Kome će pričati kako se u noćnoj patroli okliznuo, pao i prelomio ruku pa je dva mjeseca proveo u "špitalju".

Kome će se hvaliti kako je u podrumu djakovačke biskupije pio vino biskupa Štrosmajera.

Trebat će sada čekati školski raspust da njegov Grgo dodje s velikih škola iz susjednog grada i da mu ponovo ispriča, tko zna po koji puta, kako su se naši ljudi za austrijske račune tukli protiv Talijana na Soči i Pijavi.

A baka Veronika? Koliko je pričanje djeda Mate bilo ovozemaljsko, toliko je njezino bilo izvan materije i stvarnog života. A nije ni čudo kada je noću uvijek čula neko šuškanje i udaranje na tavanu ili u komori.

Šuškalo je tako na tavanu samcu i okorjelom neženji Paji Šircu. Medjutim Pajo je bio praktičan čovjek pa je točno znao da sve to šuškanje i hodanje po tavanu u noćnoj tmini dolazi od ... štakora.

Jednom je noću baka Veronika, idući od Jandričke prolazila pored Pajine kuće. I gle čuda...! Zasta baka Veronika, zasta dah u njoj. Na Pajinom tavanu zvoni pravo pravcato zvonce... kao ono u crkvi. Prekriži se Veronika i ubrza korak. Dok je izmolila dva tri očenaša, sva zadihana bane na kućna vrata.

Ujutro se o tom dogadjaju naveliko pričalo i prepričavalo preko plotova.

Pajo noćima nije mogao spavati od štakora koji su potpuno zagospodarili njegovim tavanom. Da ih barem povremeno nekako umiri Pajo je na tavansku gredu zavezao zvonce, za zvonce uže, a uže proturi izmedju dasaka na stropu sve do svojeg kreveta. Kada bi štakori noću zaigrali na tavanu svoje kolo, Pajo bi povukao za uže nekoliko puta. Zvonce bi zacilikalo i štakori bi se za trenutak umirili. Tako je uradio nekoliko puta i istom tada je mogao zaspati. Naravno onda kada je bio trijezan. Kada je Pajo noću legao u krevet sa nekoliko poldeca rakije u glavi nije mu bilo potrebno zvonce...

Kome će baka Veronika odsada pričati takve svoje dogodjaje?

Jandrička je i dalje imala svoje vlastito mjesto u klecalama. Jež i Vesecki postadoše seljaci. Da hrane sebe i druge. Da za posao koji rade plaćaju porez. Kako je to ispočetka Veseckom bilo čudno...

I kako je vrijeme sve više teklo, ljudi su mogli doći do nekih točnih zaključaka. Tako se pričalo da onaj koji u životu tri puta prebaci novčić dok ga utroši, taj pod stare dane postaje notorni škrtac. Kako je Pajo čitav život pio, malo po malo, pa sve više i više, pod stare dane postao je rasipnik i raspikuća. Prema tome Jandrička sve više pruža ruke prema nebesima da joj se oproste grijesi mladosti, a djed Mata koji je tako lijepo umio Grgu pogladiti po čelu, djed Mata koji nije nikad u razgovoru s nekim podigao glas za oktavu više, jednog je dana u osamdesetoj legao u krevet, prekrižio ruke na prsima i duboko izdahnuo...

Rilca je mama poslala u klasičnu gimnaziju. Kasnije mu je otac bio nekud premješten. Znalo se samo da Rilcu dobro ide u školi. No vremenom mu se zameo svaki trag.

Jesen s požutjelim lišćem na granama, sa jatima vrana i maglama podsjeća na izumiranje. No kada u jesen zabruji ponovo školsko zvono u prostorije, hodnike i školsko dvorište uleti novi život.

I takve jedne jeseni Grgo i Djuka u rane jutarnje sate našli su se na prozoru vlaka koji će ih odvesti u susjedni grad. Po prvi puta stislo je Grgu u grlu. Jako i snažno...

I prosu se suze za Kutima sve dok daljina nije pojela čitave Kute s vrhom tornja kutske crkve.

XXII

ZAGLAVAK

Kada čovjek napušta bolnicu, zatvor ili kasarnu, veseli su to rastanci. Kada, medjutim, bilo tko napušta svoje najmilije, svoj rodni dom na kraće ili duže vrijeme, onda su to žalosni trenuci.

I čitav ljudski život i vijek sastoji se od rastanaka koji većim dijelom spadaju u one... žalosne. I tako do onog - konačnog kada čovjek umoran od života ili bolesti skrsti ruke na prsima - da ga odvezu na posljednje počivalište.

I tko zna po koji puta Grgo sada već pedesetgodišnjak stajao je pred još jednim takvim rastankom.

Spakuje kovčeg, toplo se pozdravi s majkom i krene kolodvorskom ulicom. U vagonu nije bilo putnika pa se lijepo smjesti, otvori prozor i ugodno nadlakti. Nekako samo od sebe nametnu mu se natpis na zgradi željezničke stanice... KUTI - KYT

Kakve vesele uspomene pobudjuje ovo mjesto i ova željeznička stanica. Toliki veseli dolasci i žalosni rastanci. Prometnik dade znak i vlak krene. Najprije polako preko brojnih skretnica a zatim zabrza. Požure se crveni krovovi kuća, stupci telefonskih žica, krošnje drveća...

Iz vlaka se prostre pred Grginim očima ravnica: livade, njive, strništa i one s bogatim urodom kukuruza. Kao u kakvom središtu, tamo na omanjem brežuljku nadvisila se crkva s visokim tornjem. Vlak još jače zabrza, lokomotiva se oglasi tko zna zašto... Kuti su sve dalje i dalje, ali toranj kao da stoji, putuje rek'bi skupa s Grgom i njegovim vlakom.

I upre Grgo pogled u daleki vrh tornja.

Kao da vidi škrebetaljku koja je skupa s šikutorom Markom rastjerivala sove i šišmiše. Samo malo dalje kao da stoji na nekoj vječnoj straži sudski podvornik s torbom u ruci, eno malo dalje "tri kralja" kako bježe a za njima iznenadjen stoji Mane Pavićev s nabijenom zvijezdom repaticom oko vrata... eno Djuke sa savinutom nogom kako predaje Durmanovom šegrtu već gotove "golštange"...

Vlak je projurio zatim pored bajera gdje se Grgo okupao do mile volje za vrijeme vrućih ljetnih dana...

Dum, dum, dum, drndali su točkovi na mjestima gdje se spajaju tračnice. Nešto Grgu ko presijeće u grlu i oko srca. Stegne ga snažno.

- O, ljudi, kako je to sve skupa i prebrzo prošlo... pomisli Grgo.

Dum, dum.... sve je brže i snažnije udaralo željezo o gvoždje.

Još malo, samo još malo vidi se vrh tornja. Naidje zatim mali šumarak i sakrije vidik.

Nesta i tornja.

Grgo duboko uvuće svježi zrak nedaleke hrastove šume, napusti prozor, skine kaput i sjedne na ugodno sjedalo. Prekriži nogu preko noge, zapali cigaretu i opet duboko, još dublje uvuče dim. Plavkasti kolutak dima zaleprša vagonom.

Grgo ukoči pogled ni u što.

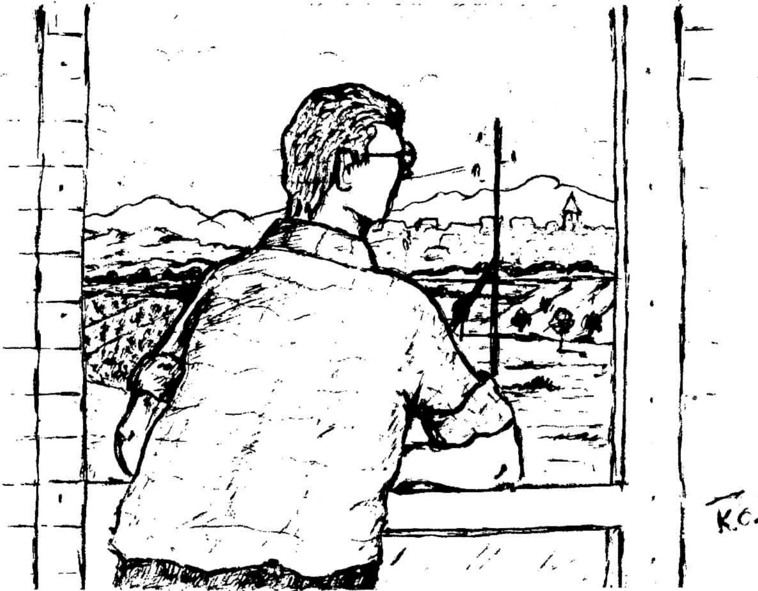
Prepusti se Grgo da ga vlak nosi kud je njega volja, daleko, daleko jer tako mora biti....

Odjednom mu se pogled zaustavi na putnom kovčegu. Kovčegu u kojem su bila na papiru zapisana sjećanja iz divnog djetinjstva. Napisana su ta sjećanja da se otmu zaboravu. Da ih Grgo pokadkad prolista i pročita u dokolici i nadje u njima mira i utjehu. Utjehu nad vremenom koje sve brže leti, nad čovjekom nesretnim i smrtnim, nad prošlošću koje se gubi i nestaje nad djetinjstvom koje se ne ponavlja!

Dum, dum, dum....

Putuju zapisi i sjećanja skupa s Grgom u veliki grad.

Dum, dum, dum....
dum, dum....
dum....!

RECENZIJA

Pred čitaocem se nalazi mala knjižica od dvadesetak priča što imaju skupni naslov "Memoari pučkoškolca Grge". Autor je Kazimir Orešković, vrijedni prosvjetni radnik s dugogodišnjom praksom u osnovnoj školi. Čitalačkoj publici on je kao pisac nepoznat pa mu je ovo prvi ozbiljniji literarni pokušaj s kojim se predstavlja javnosti.

U tom djelu on je iznio dogodjaje iz svog djetinjstva u kojima je osobno sudjelovao ili ih je čuo od vršnjaka. Dogadjaji su tipični za djecu iz vremena prije četrdesetak godina, tj. za stare Jugoslavije, a mjesto radnje je slavonsko selo. Današnji "pučkoškolci" moći će prateći dogodovštine Grgine, Matekove, Icine, zapaziti golemu razliku izmedju sebe i njihovih vršnjaka u knjizi. Ako i jesu po dobi jednaki s glavnim protagonistima u zbirci, u bogatstvu životnih sadržaja, u osjećanju, i manifestaciji i mentalitetu oni su daleko ispred onih "jučerašnjih".

Evo nekih primjera: "kuružnjak", tj. kruh od kukuruznog brašna je bila glavna hrana, a kao san se činila pogača od bijela brašna što se javljala na trpezi samo za velikih crkvenih praznika; svaki iole dobar djak je morao biti ministrant u crkvi, tj. posluživati za oltarom ili hodati uoči Nove godine od kuće do kuće zajedno s popom i zvonarom. To se moralo, od toga je i ovisio školski uspjeh učenika, njegov ugled u razredu a i jedini izvor džeparca. Siromašni su s tim računali, jer su si poslije takve ophodnje selom mogli kupiti hlače ili slično. Bilo kakav nestašluk ili igra u školi ili u blizini nije je bila nezamisliva jer se svatko bojao ravnatelja-učitelja koji je tako što ljuto kažnjavao. Prava lopta je bila nedokučiva za većinu djaka, već su se zadovoljavali "krpenjačom", a siromašni Ico Katić može se hvaliti da gotovo svaki dan ima u ruci pravu loptu, ali ne svoju, već onu koju bi pokupio kraj teniskog igrališta bogatih sinova odvjetnika Hajnića.

Primjera bi bilo još u nedogled, ali jedno je sigurno: ako tadašnji "pučkoškolci" nisu slušali radio, gledali televiziju, imali na izbor igračaka ili se vozili autom, oni ipak mogu biti bliski današnjem čitatelju-dječaku, i to po spontanoj životnoj radosti ili tuzi, po sposobnosti da osjeti što je pravo i istinito, a što je pak laž ili nedolično čovjeka.

U poplavi tzv. dječje literature ili knjiga za djecu, ova knjiga obiluje stvarnim (a ne izmišljenim) životnim sadržajima, predstavlja otkidanje zaboravu mnogih i mnogih dogadjaja u životu djece iz vremena koje je "prohujalo s vihorom".

Simpatično je još za tu zbirku priča i to što pisac izbjegava dugo opisivanje, više je narativan i direktan u prikazivanju dogodjaja. Rečenica mu je duga, bogata faktografskim zapažanjima, pa kad se čitalac na nju svikne, postat će mu lijepa i zanimljiva.

Horvat L. prof.

S L A T K A   S T R A N A

Grgo i njegovi vršnjaci nisu znali za slatke i divne proizvode tvornice K R A Š

Za dobar tek i pravilnu ishranu brine se za vas TETA VEGETA iz KOPRIVNICE

KLARA

Kad prijaju odraslima kako ne bi vama djeco, prijali proizvodi K L A R A

Od rođenja pa do starosti brine se za vas PLIVA

Nismo zaboravili ni starije čitaoce. Za njih se brinu ZAGREBAČKE PIVOVARE